

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΜΕΣΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Εκστρατείες ενημέρωσης για την ψηφιακή πολιτειότητα»

των

Παππά Ιωάννας (Α.Μ.: 5265)

&

Πρόγιου Ευαγγελίας (Α.Μ.: 5282)

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:

Γιαννακοπούλου Αναστασία

Καστοριά

Νοέμβριος 2023

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΜΕΣΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Εκστρατείες ενημέρωσης για την ψηφιακή πολιτεότητα»

Παππά Ιωάννα (Α.Μ.: 5265)

Πρόγιου Ευαγγελία (Α.Μ.: 5282)

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Γιαννακοπούλου Αναστασία

Καστοριά

Νοέμβριος 2023

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέων: Παππά Ιωάννα, Πρόγιου Ευαγγελία

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986 και τα άρθρα 2,4,6 παρ. 3 του Ν. 1256/1982, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον

Περίληψη

Θεωρητικό υπόβαθρο: Στο σύγχρονο διασυνδεδεμένο κόσμο, όπου το διαδίκτυο διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη καθημερινότητα των πολιτών, η γνώση για ζητήματα που άπτονται του περιεχομένου του, καθώς και των κινδύνων που ενέχει, θεωρείται σημαντική. Για το λόγο αυτό, διοργανώνονται εδώ και χρόνια διάφορες εκστρατείες Ψηφιακής Πολιτειότητας, προγράμματα που εισάγουν τους συμμετέχοντες στον ορθό και ηθικό τρόπο χρήσης του διαδικτύου, επισημαίνουν τους κινδύνους που ελλοχεύουν, εκπαιδεύουν το κοινό στην ταχύτερη αναγνώρισή τους και προτείνουν λύσεις αντιμετώπισης αυτών των καταστάσεων. Στόχος όλων των προγραμμάτων, είναι να δημιουργηθεί σταδιακά ένα περισσότερο ασφαλές περιβάλλον, κυρίως για τα παιδιά και τους νέους, ενώ η πλειοψηφία αυτών των προγραμμάτων εντάσσει και τον επιχειρηματικό κόσμο, με τις εταιρείες τεχνολογίας να συνδράμουν προς αυτή την κατεύθυνση.

Σκοπός: Η εργασία αποσκοπεί στον εντοπισμό και την καταγραφή μιας σειράς εκστρατειών που έχουν «τρέξει» και συνεχίζουν να υλοποιούνται εδώ και χρόνια, ώστε να σημειωθούν οι στόχοι τους, το κοινό-στόχος, το περιεχόμενό τους και τα αποτελέσματα που εν τέλει εξήχθησαν. Η εργασία, επιδιώκει ταυτόχρονα να ευαισθητοποιήσει τον αναγνώστη για τη σοβαρότητα της χρήσης του διαδικτύου χωρίς γνώση για τους κινδύνους οι οποίοι τη συνοδεύουν.

Μέθοδος: Βιβλιογραφική ανασκόπηση των εκστρατειών κυρίως στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τη Βόρεια Αμερική, οι οποίες να έχαιραν παράλληλα διεθνούς αναγνώρισης. Αναζήτηση επίσης και καταγραφή της πλέον πρόσφατης εκστρατείας Ψηφιακής Πολιτειότητας στην Ελλάδα, με σκοπό να εντοπιστούν ομοιότητες και διαφορές μεταξύ προγραμμάτων ενημέρωσης και εκπαίδευσης.

Αποτελέσματα: Εντοπίστηκαν οι εκστρατείες “*Stop. Think. Connect.*”, “*Safer Internet Day (SID)*”, “*Digital Citizen Initiative (DCI)*”, “*Better Internet for Kids (BIK+)*”, “*Σχέδιο Δράσης για την Ψηφιακή Εκπαίδευση*”. Διαπιστώθηκαν ομοιότητες στο περιεχόμενο και τους στόχους, ενώ εντοπίστηκαν διαφορές στους πληθυσμούς-στόχους. Τα αποτελέσματα περιλαμβάνουν αυξημένα επίπεδα κυβερνοασφάλειας, ευρύτερη ενημέρωση του κοινού, καλύτερη γνώση των κινδύνων, πλήθος συνεργασιών κράτους-επιχειρήσεων ή ακόμη και αλλαγή πολιτικών προστασίας.

Συμπεράσματα: Οι εκστρατείες Ψηφιακής Πολιτειότητας αποδεικνύονται ιδιαίτερα χρήσιμες και διασφαλίζουν υψηλότερο επίπεδο ασφάλειας τόσο για τους μαθητές όσο και κάθε οργανισμό

Λέξεις κλειδιά: εκστρατείες Ψηφιακής Πολιτειότητας, ασφαλές περιβάλλον διαδικτύου

Abstract

Theoretical background: In the modern interconnected world, where internet plays a pivotal role to citizens' everyday tasks, knowledge concerning its content, as well as the emerging dangers it includes, considered being of high importance. For this reason, various Digital Citizenship campaigns have been launched during the last years, acts which introduce participants to a more appropriate and ethical way of internet usage, point out the dangers lurking, educate public to a faster recognition of these dangers, and suggest solutions to effectively deal with them. All these programs aim to gradually create a safer environment, mainly for kids and young people, while their majority have tried to integrate businesses. Technology industry also assists to this direction.

Purpose: The dissertation aims to identify and record a series of campaigns which have been launched and continue to be implemented for years. It also aims to write down their aims, their target-groups, their contents and the results, they finally reached to. The present work seeks to simultaneously aware the readers about the seriousness of using internet without the appropriate knowledge, regarding the dangers lurking through it.

Methodology: Bibliographic review of campaigns mainly in European Union and North America, which at the same time have enjoyed international recognition. Also, searching and recording the most recent Digital Citizenship campaign in Greece, aiming to identify similarities and differences between all the informative and educational programs that will be identified.

Results: Campaigns identified were the “*Stop. Think. Connect.*”, “*Safer Internet Day (SID)*”, “*Digital Citizen Initiative (DCI)*”, “*Better Internet for Kids (BIK+)*”, “*Action Plan for Digital Education (Greece)*”. Similarities in content and their targets were identified, while differences in their target-groups were also recorded. Results also include increased levels of cyber security, a wider range of public awareness, better knowledge of the dangers lurking, plethora of co-operations between governments and private sector or even changes in safety policies.

Conclusion: Digital Citizenship campaigns proved to be extremely useful, and thus, they ensure higher levels of security for students, as well as for every participated organisation

Keywords: Digital Citizenship campaigns, safe internet environment

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες / Αφιέρωση.....	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.
Περίληψη.....	i
Abstract.....	iii
Περιεχόμενα	iv
Κεφάλαιο 1 Εισαγωγή.....	1
Κεφάλαιο 2 Βιβλιογραφική επισκόπηση	3
2.1 Διατύπωση της έννοιας του «πολίτη» και του «ψηφιακού πολίτη».....	3
2.2 Παρουσίαση του όρου «πολιτειότητα».....	6
2.2.1 Η έννοια της πολιτειότητας στο πέρασμα του χρόνου.....	8
2.2.2 Πολιτειότητα και δημοκρατία.....	9
2.2.3 Πολιτειότητα και δικαιώματα του ανθρώπου	11
2.2.4 Εισαγωγή στην έννοια της Ψηφιακής Πολιτειότητας.....	13
2.2.5 Η ψηφιακή πολιτειότητα ως σύγχρονη τάση	16
2.2.6 Μορφές ψηφιακής συμμετοχικότητας	19
2.3 Εκστρατείες Ψηφιακής Πολιτειότητας	23
2.3.1 Εκστρατεία “ <i>Stop. Think. Connect.</i> ”	25
2.3.2 Εκστρατεία “ <i>Safer Internet Day (SID)</i> ”	26
2.3.3 Εκστρατεία “ <i>Digital Citizen Initiative</i> ”	27
2.3.4 Εκστρατεία “ <i>Better Internet for Kids (BIK+)</i> ”	27
2.3.5 Το Σχέδιο Δράσης για την Ψηφιακή Εκπαίδευση.....	28
Κεφάλαιο 3 Μεθοδολογία.....	31
3.1 Μεθοδολογία.....	31
3.2 Επιλογή περιπτώσεων	31
Κεφάλαιο 4 Ανάπτυξη των case study.....	33
4.1 Αποτελέσματα.....	33
4.2 Συγκριτική παρουσίαση αποτελεσμάτων.....	40
Κεφάλαιο 5 Συμπεράσματα	47
5.1 Τελικά συμπεράσματα	47
Βιβλιογραφία	53

Κεφάλαιο 1 Εισαγωγή

Η ανθρωπότητα, γράφει εδώ και μερικές δεκαετίες την ιστορία της σύμφωνα με τις εξελίξεις στο θέμα της παγκοσμιοποίησης (globalization) και των σύγχρονων τεχνολογιών (modern technologies), δύο ζητήματα που μάλιστα αλληλεπιδρούν. Προκειμένου λοιπόν ο άνθρωπος να παραμένει ενεργός, υπεύθυνος και συνεπής στις υποχρεώσεις του, εντός των πλαισίων της διευρυμένης - ακριβώς εξαιτίας της προαναφερθείσας κατάστασης που ακούει στο όνομα “παγκοσμιοποίηση” και όσων αυτή συνεπάγεται - οφείλει να αξιοποιεί με το βέλτιστο δυνατό τρόπο τις νέες και διαρκώς αναβαθμισμένες τεχνολογίες, με στόχο να αναβαθμίζει αντίστοιχα το περιεχόμενο της πολιτειακής του οντότητας και να βελτιώνει την κοινωνία στην οποία δραστηριοποιείται (Μαρινάκη, 2015).

Ο σύγχρονος άνθρωπος θεωρείται και πρέπει να αποτελεί έναν “ενεργό πολίτη του κόσμου”, δηλαδή ενός ατόμου που διαβιεί σε μια πολιτεία χωρίς περιοριστική μορφή (τουλάχιστον για τα ανεπτυγμένα κράτη της Δύσης), η οποία διευρύνεται, αναπτύσσεται και αναπτύσσει καινούριες συνθήκες στις οποίες το άτομο μπορεί να εξελιχθεί, εφόσον το επιθυμεί. Καθήκον του ατόμου, με την ιδιότητα του “πολίτη”, είναι η ορθολογική ανταπόκρισή του στις απαιτήσεις του ιδιαίτερα ανομοιογενούς περιβάλλοντος, ανταπόκριση που οφείλει να χαρακτηρίζεται από σύνεση και σεβασμό, προκειμένου να επιτύχει την αποτελεσματική συνύπαρξή του με το περιβάλλον του διαδικτύου και να το αξιοποιήσει κατάλληλα και αποδοτικά, δεδομένου ότι το ίδιο αποτελεί πλέον σημαντικό μέρος των σύγχρονων κρατών (Davies et al., 2014).

Συναντάται έτσι μια νέα μορφή πολιτειότητας (citizenship) - ο ορισμός της οποίας θα παρουσιαστεί αναλυτικά στη συνέχεια - η οποία συνάδει πλέον τόσο με όσα προστάζει η ψηφιακή εποχή όσο και με τις ανάγκες που εγείρονται εξαιτίας αυτής της μετάβασης σε ένα διαρκώς διευρυμένο ψηφιακό μέλλον (Božilonić, 2012). Έτσι, διαμορφώνεται ένα ανανεωμένο σύνολο από έννοιες, στο οποίο ο σύγχρονος άνθρωπος καλείται να βρει τα πατήματά του μέσα από πολύπλοκες διαδικασίες και αξιοποιώντας με τον βέλτιστο δυνατό τρόπο την εκπαίδευση

που λαμβάνει, δεδομένου ότι αυτή αποτελεί το πλέον προβεβλημένο και κατάλληλο εργαλείο για να ενισχύσει την ταυτότητά του. Επιπλέον, χάρις στην εκπαίδευσή του, το άτομο θα είναι σε θέση να διαχειριστεί κάθε φορά τις εξελίξεις που έρχονται διαρκώς στο φως, αποδοτικά και προς όφελός του, αποφεύγοντας επιζήμιες καταστάσεις (Bourin, 2014).

Ερχόμενος κάποιος στην ενημέρωση για την Ψηφιακή Πολιτειότητα (ΨΠ) και τις εκστρατείες που λαμβάνουν χώρα επί αυτού του θέματος, πρόκειται στην ουσία για πρωτοβουλίες οι οποίες αποσκοπούν στην προώθηση της υπεύθυνης και ηθικής συμπεριφοράς σε επίπεδο διαδικτύου. Ο βασικός τους σκοπός είναι να εκπαιδευτούν οι πολίτες - ιδίως όσο διανύουν ακόμη την παιδική ηλικία, δηλαδή από το σχολείο - σχετικά με τα ατομικά δικαιώματα που έχουν, τις ευθύνες τους, την υπεύθυνη στάση τους απέναντι στους άλλους, καθώς και τη δυνατότητα αποφυγής των πιθανών κινδύνων (όπως βέβαια και των πλεονεκτημάτων) της αξιοποίησης των ψηφιακών τεχνολογιών (Drakoroulou, Grossman & Moore, 2016).

Έτσι, όσον αφορά τη δομή της παρούσας εργασίας, αρχικά στο πρώτο κεφάλαιο λαμβάνει χώρα μια σύντομη εισαγωγή σχετικά με το αντικείμενο που εξετάζει η πτυχιακή εργασία, ενώ στο δεύτερο ο αναγνώστης εισέρχεται βαθύτερα στις έννοιες τις οποίες αυτή πραγματεύεται, με αναφορές στις διάφορες πτυχές της πολιτειότητας, της ψηφιακής της φύσης, της εισόδου της στη εκπαίδευση και φυσικά, λεπτομέρειες σχετικές με τις εκστρατείες που λαμβάνουν χώρα, έχοντας ως περιεχόμενο το εν λόγω αντικείμενο. Το τρίτο κεφάλαιο της εργασίας περιλαμβάνει την ερευνητική μεθοδολογία, τα ερευνητικά ερωτήματα και τις υποθέσεις, ενώ παρουσιάζεται επίσης το ερευνητικό εργαλείο που αξιοποιήθηκε. Στο τέταρτο κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας και στη συνέχεια λαμβάνει χώρα συζήτηση επί αυτών και καταγράφονται τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξαν οι ερευνήτριες.

Κεφάλαιο 2 Βιβλιογραφική επισκόπηση

2.1 Διατύπωση της έννοιας του «πολίτη» και του «ψηφιακού πολίτη»

Με το όρο “πολίτης”, υποδηλώνεται στη σημερινή το μέλος μιας κοινότητας (χωριό, πόλη ή ολόκληρη κρατική οντότητα) και θεωρείται ισάξιο με τους υπόλοιπους πολίτες της ίδιας γεωγραφικής περιοχής ή ενός ευρύτερου γεωγραφικού συνόλου στο οποίο πιθανόν να έχει ενταχθεί. Ο όρος λοιπόν αντιπροσωπεύει ένα φυσικό πρόσωπο με πλήρη κατάρτιση όσον αφορά ζητήματα που άπτονται του κυρίαρχου κοινωνικού συνόλου της κοινότητας στην οποία δραστηριοποιούνται. Σύμφωνα με τη σύγχρονη θεώρηση της πολιτειότητας, καθώς και θέματα όπως η εντοπιότητα, η εθνικότητα ή άλλοι όροι που συνδέουν το άτομο με μια γεωγραφική περιοχή, κάθε πολίτης συνδέεται με τον τόπο όπου γεννήθηκε ή τον τόπο όπου διαμένει, ενώ χαίρει μιας σειράς δικαιωμάτων, ατομικών, πολιτικών και κοινωνικών (Μαρινάκη, 2015).

Στην παραπάνω τοποθέτηση ωστόσο, εισάγονται ενίοτε ορισμένοι αστερίσκοι (υπό την έννοια των εξαιρέσεων), όπως για παράδειγμα στην περίπτωση των μεταναστών και της πολυπολιτισμικότητας που διέπει την πλειοψηφία των σύγχρονων δυτικών κοινωνιών. Παρόλα αυτά, οι πολίτες είθισται να απολαμβάνουν τα προνόμια που διέπουν τη θέση τους στην κοινότητα, ενώ ταυτόχρονα αποδέχονται τόσο τις ευθύνες που τους αναλογούν όσο και τα βάρη που οφείλουν να επωμιστούν για την ομαλή λειτουργία της (Μαρινάκη, 2015).

Στη σύγχρονη ψηφιοποιημένη κοινωνία, η έννοια του πολίτη εμπλουτίζεται από το περιβάλλον που τον περιτριγυρίζει, το οποίο δεν είναι άλλο από το ψηφιακό, με τις γνωστές Τεχνολογίες Πληροφορίας & Επικοινωνιών (ΤΠΕ) να έχουν οδηγήσει σε διευκόλυνση της επικοινωνίας μεταξύ πολιτών, καθώς επίσης ανάμεσα στους πολίτες και το κράτος, φτάνοντας έτσι να γίνεται συζήτηση για τις “κοινωνίες της επικοινωνίας”. Όσο εκτενής όμως και αν έχει υπάρξει η χρήση της τεχνολογίας, η δημιουργία κοινωνιών στηριζόταν πάντοτε στις αξίες των ανθρώπων και τις μεταξύ τους σχέσεις, έστω και αν η κοινωνία της πληροφορίας καταλαμβάνει

διαρκώς περισσότερο έδαφος και έχει εισέλθει αισθητά στην καθημερινότητα των ανθρώπων, από άκρη σε άκρη όλων των χωρών (Isin, 2020). Συνεπώς, ο “ψηφιακός πολίτης” είναι το άτομο που χρησιμοποιεί συχνά και με αποτελεσματικούς τρόπους, το διαδίκτυο, σύμφωνα και με τους Mossberger, Tolbert & McNeal (2008).

Το διαδίκτυο μπορεί μεν να ξεκίνησε χωρίς συγκεκριμένο πρόγραμμα και στόχευση, έχει όμως πλέον εισχωρήσει σε κάθε πτυχή της καθημερινότητας, αφού με το “*Διαδίκτυο των Πραγμάτων*” (Internet of Thing, IoT) οι πολίτες μπορούν όχι μόνο να συνδεθούν στον παγκόσμιο ιστό για να συλλέξουν πληροφορίες ή να πραγματοποιήσουν συναλλαγές αλλά να ελέγξουν εξ’ αποστάσεως ακόμη και τη λειτουργία των οικιακών τους συσκευών (Dubow, 2017). Το διαδίκτυο έδωσε τη δυνατότητα ελεύθερης πρόσβασης σε κάθε πολίτη, χωρίς περιορισμούς, επιτρέποντας την έκφραση ιδεών, την παρουσίαση επιστημονικών ευρημάτων και φυσικά την επικοινωνία και ψυχαγωγία των ατόμων, συμβάλλοντας σε σημαντικό βαθμό στην εγκαθίδρυση υψηλότερων επιπέδων δημοκρατίας - όπου επιτρέπεται η ελευθερία, μιας και αρκετά κράτη ανά τον κόσμο θέτουν περιορισμούς στην πρόσβαση στο διαδίκτυο - και δίνοντας φωνή σε μειονοτικές ομάδες πληθυσμού (Bounn, 2014).

Η σύγχρονη εποχή λοιπόν, αποτελεί μια χρονική περίοδο κατά την οποία σχεδόν ο,τιδήποτε μπορεί να λάβει ψηφιακή μορφή, διευρύνοντας το φάσμα των πληροφοριών στις οποίες ο άνθρωπος έχει δικαίωμα πρόσβασης. Χάρης σε αυτή τη δυνατότητα, χιλιάδες εκπαιδευτικές μονάδες, δημοτικές ή κρατικές οντότητες (οργανισμοί) και επιχειρήσεις, διεξάγουν ψηφιακή λειτουργία, πέραν της φυσικής τους υπόστασης, με την αμεσότητα και την ελευθερία της πρόσβασης να θεωρείται ένα τεράστιο επίτευγμα για την ανθρωπότητα και την επίτευξη ίσων ευκαιριών για εκατομμύρια ανθρώπους (Isin, 2020).

Είναι ωστόσο γεγονός, ότι στην εποχή του διαδικτύου τόσο ο αριθμός των ανθρώπων όσο και των ομάδων, προβαίνουν στη δημιουργία δικτύων και ως εκ τούτου κοινοτήτων, οι οποίες μπορούν να επηρεάσουν τις εξελίξεις σε πολιτικό επίπεδο, λιγότερο ή περισσότερο. Θετικό μάλιστα θεωρείται το γεγονός ότι έχει πλέον αυξηθεί η απαίτηση για διαφανείς πρακτικές σε επίπεδο θεσμών (λειτουργία κυβερνήσεων, αποφάσεις και ψηφίσματα Βουλής, νομοθετικές ρυθμίσεις, οικονομικές καταστάσεις κρατικών οργανισμών, αναθέσεις έργων κ.ά.), δίνοντας στους πολίτες φωνή και επηρεάζοντας πολιτικές αποφάσεις (Fenwick & Edwards, 2016).

Περνώντας τώρα στους μελλοντικούς ψηφιακούς πολίτες του κόσμου, τους σημερινούς μαθητές, έχει διαπιστωθεί πως απαραίτητη προϋπόθεση για την αποδοτική διαχείριση των πληροφοριών του διαδικτύου, είναι η απόκτηση γνώσεων και μια σειρά από δεξιότητες που καθιστούν τους χρήστες ικανούς στο «φιλτράρισμα» της εκάστοτε πληροφορίας. Μπορεί έτσι να διατηρεί ενεργό ρόλο στην κοινωνία της γνώσης στο μέλλον, λειτουργώντας με υπευθυνότητα και εντός των πλαισίων της επιτρεπτής ελευθερίας (Ribble & Gerald, 2007). Οι ΤΠΕ λοιπόν, μπορούν πράγματι να συνδράμουν ουσιωδώς στην προώθηση μιας πιο δημοκρατικής κοινωνίας, αφού φαίνεται πως (Dubow, 2017):

- i. επιτρέπουν σε οποιονδήποτε πολίτη να εξασκήσει ακόμη και το δικαίωμα ψήφου του από έναν Η/Υ (παράδειγμα εκλογικής διαδικασίας στις ΗΠΑ), χρησιμοποιώντας ατομικούς κωδικούς και τα ιδιαίτερα δημογραφικά του χαρακτηριστικά
- ii. δίνουν τη δυνατότητα ελέγχου σε όλους τους πολίτες, των δημοσιευμένων δημοσίων ζητημάτων (προκηρύξεις διαγωνισμών, καθήκοντα προσώπων που αναλαμβάνουν δημόσια αξιώματα, πόθεν έσχες, εγκυκλίους, αποφάσεις κ.ά.)

Σε κάθε περίπτωση, προκειμένου η δημοκρατία σε ψηφιακό περιβάλλον να λάβει σάρκα και οστά, ορισμένες προϋποθέσεις κρίνονται απαραίτητες. Αυτές είναι (Fenwick & Edwards, 2016):

- a) η απόκτηση και εγκατάσταση της κατάλληλης τεχνολογίας, η οποία πλέον υπάρχει σχεδόν σε όλα τα ανεπτυγμένα κράτη και επιτρέπει με ιδιαίτερα χαμηλό κόστος, από τη διεξαγωγή δημοψηφισμάτων έως τη διενέργεια τηλεσυναντήσεων πολιτών
- b) τη δημιουργία διαδικασιών που μπορούν να οδηγήσουν σε αποτελεσματική Δημόσια Διοίκηση, κατάσταση που επιτρέπει τη σύγχρονη, αποδοτική και ευέλικτη λειτουργία των κρατικών οργανισμών
- c) τη σφαιρική πληροφόρηση για φλέγοντα και τρέχοντα ζητήματα

Φτάνει λοιπόν κάποιος στην ευθυγράμμιση του ενημερωμένου πολίτη, με τον υπεύθυνο, μια κατάσταση που απαιτεί ορθή ενημέρωση, η οποία με τη σειρά της προϋποθέτει την ύπαρξη δεξιοτήτων αναζήτησης και διάκρισης πληροφοριών. Επιπροσθέτως, σημαντικό ρόλο παίζει και η αξιοποίηση των σωστών καναλιών ενημέρωσης, ώστε η πρόσληψη της πληροφορίας να είναι

όσο το δυνατόν πιο αντικειμενική, αφού έχει καταστεί πλέον σαφές ότι οι πολέμοι της δημοκρατίας και οι υποστηρικτές του περιορισμού των ελευθεριών μπορούν επίσης να χρησιμοποιήσουν τις σύγχρονες τεχνολογίες, με δόλιο τρόπο όμως, προς εξυπηρέτηση των δικών τους συμφερόντων. Οι ψηφιακοί πολίτες όμως μπορούν να υψώσουν αμυντικά τείχη, λαμβάνοντας ενημέρωση για όσα λαμβάνουν χώρα και διαχειριζόμενοι αποδοτικά τον τεράστιο όγκο πληροφοριών που διακινούνται στο διαδίκτυο (Bezuidenhout et al., 2017).

Εν κατακλείδι, οι ψηφιακοί πολίτες βρίσκονται πλέον σε ιδιαίτερα πλεονεκτική θέση σε σύγκριση με το παρελθόν όσον αφορά τη δυνατότητα ενημέρωσης αλλά σε αρκετά μειονεκτική εξαιτίας της μεγάλης εξάρτησης από την τεχνολογία και τους κινδύνους που αυτή εγκυμονεί. Η δυνατότητα ευκολότερης λήψης αποφάσεων και συμμετοχής στα κοινά, μπορεί πλέον να διεκπεραιωθεί ακόμη και από το περιβάλλον του σπιτιού, με το φόβο ωστόσο της κοινωνικής απομόνωσης, αφού αφενός τα όρια που μπορεί να προσεγγίσει ο ψηφιακός πολίτης έχουν διευρυνθεί και αφετέρου η κινητικότητα του κινδυνεύει να περιοριστεί, ακριβώς εξαιτίας των ευκολιών που προσφέρουν οι ΤΠΕ (Fenwick & Edwards, 2016).

2.2 Παρουσίαση του όρου «πολιτειότητα»

Ο όρος πολιτειότητα αποτελεί μια έννοια η οποία εκφράζει την ιδιότητα ενός ατόμου ως πολίτη μιας περιοχής και εμπεριέχει όλα τα καθήκοντα, τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα που έχει. Στα αγγλικά, εκφράζεται με τον όρο “*citizenship*” και ταυτόχρονα υποδηλώνει την ιθαγένεια (υπηκοότητα) ενός ατόμου, με τη δημιουργία του όρου να συναντάται μετά το πέρας του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, προκειμένου να διακρίνει επακριβώς ορισμένες ιδιότητες των πολιτών κάθε τύπου. Επομένως, γίνεται αντιληπτό ότι πρόκειται για έναν πολυσήμαντο όρο που εξελίσσεται μέσα στο χρόνο και - τουλάχιστον στις κοινωνίες του δυτικού κόσμου - φαίνεται πως διαδραματίζει σημαντικό ρόλο (Καλογιάννης, 2013).

Το περιεχόμενο της έννοιας του πολίτη, τόσο με τη στενότερη όσο και την ευρύτερη σημασία της, σχετίζεται με τον προσδιορισμό της έννοιας της πολιτειότητας, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που επιδίδει στα άτομα. Επιπροσθέτως, σχετίζεται με τη συχνότητα και την ένταση συμμετοχής του ατόμου σε διάφορες δράσεις ή/και την ανάληψη πρωτοβουλιών, αφορά

επίσης τη συμπερίληψη ατόμων σε κομβικά ζητήματα της καθημερινότητας όπως η υγεία και η εκπαίδευση, τον αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση κοινωνικών ομάδων (όπως για παράδειγμα οι διάφορες μειονότητες και το γυναικείο φύλο, κυρίως στις αναπτυσσόμενες ή τα πιο υποβαθμισμένα κράτη) ακόμη και από - δεδομένες για άλλους πληθυσμούς - διευκολύνσεις. Η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αποτελεί καίριο σημείο των γνώσεων που οφείλει να κατέχει κάθε πολίτης (Weinberg & Flinders, 2018).

Η σχέση του όρου πολιτειότητα με τη χώρα στην οποία ανήκει ένα άτομο, είναι σημαντική, αφού αποτυπώνει όχι μόνο τη θέση του στην κοινωνία αλλά και την αναγνώρισή του από τους κρατικούς θεσμούς και τη νομοθεσία. Είναι λοιπόν ένα πολύ σημαντικό χαρακτηριστικό και προσφέρει μια ταυτότητα στο άτομο. Τα κράτη έχουν τους δικούς τους νόμους, κανόνες και κριτήρια αναγνώρισης της πολιτειότητας, με αποτέλεσμα να αποτυπώνεται στην ουσία και η σχέση των πολιτών με τους οργανισμούς τους. Εν κατακλείδι, με τον όρο πολιτειότητα νοείται μεν η ιδιότητα του πολίτη, όμως στην ουσία δεν υποδηλώνεται μόνο η ιθαγένεια ή η υπηκοότητά του, οι οποίες αμφότερες μπορούν να αποκτηθούν εν καιρώ εντός του κράτους αλλά μια πιο ευρεία έννοια που περιλαμβάνει δύο διαστάσεις: αφενός την πολιτική (από τη σκοπιά των δράσεων) και αφετέρου την ηθική που τη διέπει (Οικονομίδης & Ελευθεράκης, 2009).

Η υπηκοότητα και η ιθαγένεια αποτελούν δύο όρους αρκετά σύγχρονους. Η σχέση που έχουν με τον πολίτη, περιλαμβάνει τα χαρακτηριστικά που συνοδεύουν αυτή την ιδιότητα και το καθεστώς που ο ίδιος απολαμβάνει ως κομμάτι της κοινωνίας. Η νόμιμη παραμονή του πολίτη σε μια κοινωνία αντιπροσωπεύεται από την ιθαγένεια, η οποία υποδηλώνει στην ουσία το έθνος στο οποίο ανήκει και τη φυλετική του καταγωγή, ενώ με τη σειρά της η υπηκοότητα υποδηλώνει το γεγονός ότι ο πολίτης αποτελεί μέλος του κράτους. Γίνεται λοιπόν αντιληπτό, ότι η πολιτειότητα δείχνει πως ένα άτομο αποτελεί μέλος μιας οργανωμένης κοινωνίας και ταυτόχρονα, ότι συντηρεί συγκεκριμένου είδους σχέσεις με την κυρίαρχη εθνοτική ομάδα, εντός του (Καλογιάννης, 2013).

2.2.1 Η έννοια της πολιτειότητας στο πέρασμα του χρόνου

Η πολιτειότητα γίνεται αντιληπτή ως σύνθετη ιδιότητα, με τη δεκαετία του '50 να αποτελεί την απαρχή της διατύπωσης των δικαιωμάτων του πολίτη σε: *αστικά* (δηλαδή τις ελευθερίες που δικαιούται ως άτομο), *πολιτικά* (συμμετοχή στα κοινά) και σε *κοινωνικά* (απόκτηση αγαθών και υπηρεσιών). Μάλιστα, τότε διατυπώθηκε και η ιδιότητα του πολίτη, η οποία καθορίζεται από το βαθμό στον οποίο αυτός αντιμετωπίζεται ως πλήρες και ισότιμο μέλος της κοινωνίας στην οποία δραστηριοποιείται, διασφαλίζοντας έτσι τα δικαιώματά του (Marshall, 1950).

Η έννοια της πολιτειότητας όμως, υπέστη ορισμένες τροποποιήσεις με το πέρασμα του χρόνου και εξελίχθηκε παράλληλα με την εξέλιξη του ανθρώπου. Η παραπάνω θεώρηση δεν περιλάμβανε το ζήτημα της συμπερίληψης ούτε έκανα αναφορές στις υποχρεώσεις των πολιτών, με αποτέλεσμα να θεωρηθεί ελλιπής με τον καιρό, αφού καθιστούσε τον πολίτη μια παθητική οντότητα, κάτι που δεν ίσχυε στην πραγματικότητα. Επιπροσθέτως, στη θεώρηση αυτή δεν συμπεριλήφθηκε της ενεργού συμμετοχής των πολιτών, ενώ δεν έγινε καμιά αναφορά στο γεγονός ότι το κράτος και τα διάφορα συμφέροντα της αγοράς αποτελούν παράγοντες ικανούς να καταναείμουν άνισα τους πόρους που αφορούν την πολιτειότητα (Turner, 2009).

Η δεκαετία του '80 αποτέλεσε καθοριστικό σημείο στην εξέλιξη του περιεχομένου της έννοιας της πολιτειότητας. Ο λόγος εντοπίζεται στο ότι την περίοδο εκείνη (και έως τις αρχές της δεκαετίας του '90) ξεκίνησε να αναπτύσσεται το διαδίκτυο επιτρέποντας την ευκολότερη επικοινωνία ανάμεσα στους ανθρώπους σε απομακρυσμένες περιοχές, άρχισαν να γίνονται περισσότερο εμφανείς οι διάφορες μορφές παγκοσμιοποίησης, πτυχές της οικονομίας άρχισαν να ιδιωτικοποιούνται και τα δικαιώματα του ανθρώπου έτυχαν μεγαλύτερης προβολής. Ως εκ τούτου, η έννοια πολίτης φαίνεται πως συσχετίστηκε εκείνη την περίοδο με μια μορφή μετα-εθνικής πολιτειότητας (δηλαδή μιας διαδικασίας ή τάσης απώλειας της σημασίας των εθνικών ταυτοτήτων των κρατών, έναντι των δι-εθνικών ή υπερ-εθνικών οντοτήτων), η οποία πήγαζε από τις διεθνείς ή κοσμοπολίτικες σχέσεις που άρχισαν να αναπτύσσονται (Schiffauer, 2006). Σε αυτή τη μορφή πολιτειότητας (post-national citizenship), δεν είναι μόνο το κράτος αυτό που αποφασίζει για τη θέσπιση ενός ρυθμιστικού πλαισίου σχετικά με την υπηκοότητα, την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τον προσδιορισμό συλλογικής ταυτότητας, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αυτό της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), η οποία επιδιώκει εδώ και δεκαετίες να προσελκύσει οργανισμούς και άτομα που κρίνονται ικανά να συμβάλλουν στο

σχεδιασμό και την υλοποίηση των πολιτικών της, παρέχοντας ταυτόχρονα διαφανείς πρακτικές (Maas, 2014).

Μια ιδιαίτερα σύγχρονη ερευνήτρια της πολιτειότητας, σημειώνει ότι ο όρος έχει πλέον συνδεθεί κατά κανόνα με τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των πολιτών, ενώ περιλαμβάνει και τους τρόπους ανάπτυξης της ταυτότητας του πολίτη μέσα στο κράτος. Ωστόσο, οι πολιτικές και κοινωνικοοικονομικές αλλαγές που λαμβάνουν διαρκώς χώρα, φαίνεται πως ενσωματώνονται στο περιεχόμενο της πολιτειότητας, δίνοντάς της συνεχώς καινούριες διαστάσεις όσον αφορά τη συμμετοχή ομάδων που προηγουμένως είχαν περιθωριοποιηθεί η βιώσει πρακτικές αποκλεισμού από παροχές και ευκαιρίες (Keating, 2014).

2.2.2 Πολιτειότητα και δημοκρατία

Η σύγχρονη εποχή χαρακτηρίζεται από ραγδαίες εξελίξεις, με αποτέλεσμα να θέτει διαρκώς προκλήσεις στην εγκαθίδρυση του θεσμού της δημοκρατίας, σε κάθε κράτος. Πρόκληση όμως αποτελεί και η βελτίωση των δεξιοτήτων των πολιτών μέσα από εκπαιδευτικά προγράμματα, τα οποία επιδιώκουν ταυτόχρονα να τους ωθήσουν ώστε να εμπλακούν σε δράσεις με δημοκρατικό περιεχόμενο και να συμμετάσχουν εμπράκτως στην καθιέρωση πραγματικά ισχυρών δημοκρατικών θεσμών. Εξάλλου, η εκπαίδευση όσον αφορά την πολιτειότητα, ευθυγραμμίζεται με μια γενικότερη δέσμευση όσον αφορά το χτίσιμο θεσμών της δημοκρατίας και παράλληλα ενθαρρύνει την ενεργή συμμετοχή κάθε πολίτη, σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων (UNESCO, 2015).

Συνεπώς, αν μπορούσε κάποιος να εντοπίσει μια εγγενή ιδέα στην εκπαίδευση των ατόμων, αναφορικά με τους θεσμούς και την πολιτική, δε θα ήταν άλλη από το περιεχόμενο της δημοκρατίας. Ένα εκπαιδευτικό σύστημα εξάλλου, θα θεωρούνταν ελλιπές χωρίς την πληροφόρηση για την ιδιότητα του πολίτη και τις γνώσεις των δημοκρατικών θεσμών, ενώ η ίδια η κοινωνία θα αδυνατούσε να λειτουργήσει σε δημοκρατικά πλαίσια. Συμπερασματικά, η εκπαίδευση θα πρέπει να περιλαμβάνει το περιεχόμενο της έννοιας της πολιτειότητας και συγκεκριμένα (Coleman & Blumler, 2009):

- τη σύνδεση που αναπτύσσεται ανάμεσα στα άτομα και την κοινωνία, όσον αφορά τις ελευθερίες (ατομικές και συλλογικές), συμπεριλαμβανομένης της την απόρριψη των διαφόρων διακρίσεων προς κοινωνικές ομάδες
- τη σύνδεση ανάμεσα σε πολίτες και κυβερνήσεις (ή αλλιώς, τα ζητήματα που αφορούν τη λειτουργία ενός δημοκρατικού κράτους)
- τη σύνδεση ανάμεσα στους πολίτες και το περιεχόμενο της δημοκρατίας (δικαιώματα και υποχρεώσεις)

Είναι επομένως περισσότερο από εμφανές, ότι η πολιτειότητα είναι στενά συνδεδεμένη με την έννοια της δημοκρατίας και κρίνεται σημαντικό να διδάσκεται από τα σχολεία το περιεχόμενο της ιδιότητας του πολίτη, καθώς και των τρόπων με τους οποίους μπορεί να χαθεί ή να ανακτηθεί, ανάλογα το πολίτευμα ενός κράτους, τι δικαιώματα και υποχρεώσεις έχει και ποια η σχέση του με τους κρατικούς θεσμούς. Η γνώση για την πολιτειότητα επιτυγχάνεται πιο αποτελεσματικά όταν η πληροφορία συνοδεύεται από εμπειρίες, με τις πρακτικές που συστήνονται για μαθητές να περιλαμβάνουν τη συμμετοχή τους σε μαθητικές οργανώσεις με δημοκρατική κουλτούρα, τις συνεργατικές δραστηριότητες μάθησης με θέσπιση κοινών στόχων και τη διεκπεραίωση των ακαδημαϊκών υποχρεώσεών τους (Kivisto & Faist, 2007).

Η πολιτειότητα είναι ένα είδος δεσμού ανάμεσα στους πολίτες και την κοινότητα στην οποία ανήκουν, ενώ ταυτόχρονα περιλαμβάνει τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματά τους, δεσμός που δε λειτουργεί αποτελεσματικά όταν το πολίτευμα ενός κράτους δε λειτουργεί υπό τη σκέπη της δημοκρατίας. Η πολιτειότητα περιλαμβάνει, πέραν των άλλων, τη δέσμευση των ατόμων σε μια δημοκρατική πολιτεία, έχουν τη δυνατότητα να επικρίνουν ενέργειες που λαμβάνουν χώρα στην αστική ζωή ή προέρχονται από την πολιτική εξουσία και σκοπός των επικρίσεων είναι να βελτιωθεί η καθημερινότητα των πολιτών. Επιπλέον, το δημοκρατικό πολίτευμα δημιουργεί συνθήκες ασφάλειας όσον αφορά την προστασία των δικαιωμάτων, τα οποία οφείλουν να εκτελούν αποτελεσματικά, προκειμένου να λειτουργεί εξίσου αποτελεσματικά και η δημοκρατία στην οποία δραστηριοποιούνται. Τα δικαιώματα αυτά περιλαμβάνουν τη συμμετοχή τους στα κοινά, την άσκηση ψήφου αλλά και την υποχρέωση επίδειξης σεβασμού προς τα δικαιώματα των γύρω τους (UNESCO, 2015).

2.2.3 Πολιτειότητα και δικαιώματα του ανθρώπου

Όπως διαπιστώθηκε λοιπόν και από τα παραπάνω, η πολιτειότητα συνδέεται με τη δημοκρατία και από τη στιγμή που η ίδια η δημοκρατία ως πολίτευμα, περιλαμβάνει το σεβασμό προς τα δικαιώματα των ανθρώπων, ισχύει το ίδιο για την πολιτειότητα. Αυτά κρίνονται απαραίτητα εργαλεία κάλυψης και προστασίας των βασικών αναγκών του ανθρώπου και θέτουν τη βάση για τη διασφάλιση της αξιοπρέπειάς τους και την καταπολέμηση των διακρίσεων. Στην εφαρμογή των κανόνων που τα προστατεύουν, δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και οι πολίτες άρχισαν να μαθαίνουν σταδιακά, όχι μόνο τι δικαιούνται αλλά και πώς μπορούν να προστατευτούν, μιας και είχαν επίσης να ιδρύονται διάφορα διεθνή και κρατικά όργανα για την υπεράσπισή τους (Καλογιάννης, 2013).

Έτσι, αντιλαμβάνεται κάποιος ότι η εκπαίδευση για την πολιτειότητα θα πρέπει να περιλαμβάνει τα ανθρώπινα δικαιώματα, με την εδραίωση εδώ και σχεδόν τρεις δεκαετίες, της “*Εκπαίδευσης των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων*” (Human Rights Education - HRE), μιας ειδικής υποενότητας του εκπαιδευτικού αντικειμένου από την Προσχολική έως τη Β΄θμια εκπαίδευση, με σκοπό να καθιερώνεται σταδιακά μια νοοτροπία ενδυνάμωσης του σεβασμού προς αυτά. Πέρα όμως από αυτό, στόχος της είναι να αναπτυχθεί η προσωπικότητα των πολιτών σε δημοκρατικές βάσεις και να καλλιεργηθεί η αντίληψη της αξιοπρέπειας, προωθώντας την ανοχή, την κατανόηση, την ισότητα και τη συνεργατικότητα (Baert & da Silva, 2010).

Καταλήγει λοιπόν κάποιος στην παγκόσμια πολιτειότητα - δηλαδή την ιδιότητα του ανθρώπου ως πολίτης όλου του κόσμου και όχι μόνο τοπικά - η οποία εμπεριέχει το σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και τον οποίο ο πολίτης μαθαίνει μέσα από κατάλληλη εκπαίδευση, συνθέτοντας έτσι ένα βασικό χαρακτηριστικό της εν λόγω έννοιας. Η ενίσχυση της γνώσης και η κατανόηση των κοινώς αποδεκτών αξιών, με ταυτόχρονη υιοθέτηση βέλτιστων πρακτικών προς αυτή την κατεύθυνση, αποτελεί κύριο στόχο επί σειρά ετών. Μάλιστα, διεθνείς οργανισμοί όπως η UNESCO και διάφορες μη-Κυβερνητικές Οργανώσεις, προωθούν προγράμματα και διεξάγουν εκστρατείες με σκοπό όχι μόνο την ανάδειξη προβληματικών καταστάσεων αλλά κυρίως την εκπαίδευση των πολιτών στα ανθρώπινα δικαιώματα (Svensson, 2011).

Στα πλαίσια αυτά λοιπόν, κρίνεται επιτακτική η ανάγκη για διαρκή κατάρτιση των εκπαιδευτικών σε θέματα περί ανθρώπινων δικαιωμάτων και των στοιχείων που συνθέτουν την

ιδιότητα του πολίτη, ώστε να είναι σε θέση να τα υποστηρίξουν στην τάξη. Η ίδια η ιστορία εξάλλου έχει αποδείξει πως οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δε σταματούν ακόμη και σήμερα, καθιστώντας απαραίτητες τις παρεμβάσεις με στόχο την υπεράσπισή τους μέσα στην παγκοσμιοποιημένη και τεχνολογικά ανεπτυγμένη κοινωνία, τις συνθήκες τρομοκρατίας (ιδίως σε υποανάπτυκτα κράτη της Αφρικής και της Ασίας) και τα μεταναστευτικά ρεύματα που αυτές προκαλούν. Η εκπαίδευση για την πολιτειότητα, πρέπει να φροντίζει ώστε οι άνθρωποι να αναγνωρίζουν την αξία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και τις παραβιάσεις στις οποίες αυτή υπόκειται, ώστε να προωθεί δράσεις που ενδυναμώνουν το αίσθημα σεβασμού, δίνοντας τη δυνατότητα στα ανθρώπινα δικαιώματα τη δυνατότητα να εισχωρήσουν στην καθημερινότητα και να αποτελέσουν βασικό της συστατικό (Bellamy, 2008). Σε επίπεδο ΕΕ, η δια βίου μάθηση περιλαμβάνει τα ανθρώπινα δικαιώματα ως μέρος της διδασκαλίας, καταλαμβάνοντας προσπάθεια να μικρύνει το κενό ανάμεσα στην πραγματικότητα και τις υφιστάμενες αρχές, τα ψηφίσματα και τα νομοθετικά πλαίσια. Συνεπώς, κρίνεται αναγκαίο οι σημερινοί μαθητές να λαμβάνουν ερεθίσματα για περαιτέρω συμμετοχή στα κοινά, με στόχο την εμπέδωση των κανόνων και την υιοθέτηση των αρχών γύρω από το εν λόγω ζήτημα (Bouim, 2014).

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι στην Ελλάδα δεν έχουν συμπεριληφθεί όσο θα έπρεπε από το εκπαιδευτικό σύστημα, η ισότητα και ο σεβασμός προς το συνάνθρωπο, με αποτέλεσμα να καθίσταται πιο δύσκολη η προληπτική δράση στην επίλυση συγκρούσεων σε πολλά επίπεδα, όπως το πολιτισμικό και οι χώροι εργασίας. Αυτό συμβαίνει επειδή δεν υπάρχει κάποια προαιρετικότητα στη συμμετοχή των μαθητών σε ανάλογες δράσεις, ενώ και οι βιωματικές επιμορφωτικές δραστηριότητες (εικαστικές δράσεις, συνεργατική μάθηση κ.ά.) δεν έχουν λάβει της προσοχής που θα έπρεπε, με αποτέλεσμα ακόμη και οι μαθητές να μην ενδιαφέρονται να τις διεξάγουν. Σε αυτά βέβαια θα πρέπει να προστεθεί το γεγονός ότι το πρόγραμμα ολοκλήρωσης της ύλης δεν επιτρέπει μεγάλες αποκλίσεις από τα όσα απαιτεί το Υπουργείο και δε δίνεται στους εκπαιδευτικούς η δυνατότητα ανάληψης πρωτοβουλιών. Ως εκ τούτου, η αλληλεπίδραση ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές, καθώς και μεταξύ μαθητών, ατονεί, με αποτέλεσμα να μην επιτυγχάνονται οι στόχοι απόκτησης κατάλληλης νοοτροπίας από τα παιδιά και να μη μεταβιβάζεται η απαραίτητη γνώση (Δέσπη & Κόρδα, 2016).

2.2.4 Εισαγωγή στην έννοια της Ψηφιακής Πολιτειότητας

Οι ΤΠΕ αναπτύσσονται διαρκώς και είναι πλέον αποδεκτό ότι έχουν προσδιορίσει, έως ένα σημείο, τη σύγχρονη κοινωνία. Η χρήση τους σε οποιαδήποτε καθημερινή ασχολία έχει εγκατασταθεί και στο μυαλό των πολιτών, οδηγώντας σε μια αλλαγή όπου η αξιοποίηση των τεχνολογικών εργαλείων συνεχώς διογκώνεται και ζητείται από τους πολίτες να μπορούν να τα χρησιμοποιούν αποδοτικά όχι μόνο για να ψυχαγωγούνται αλλά και για να επικοινωνούν, να αναζητούν (ή διασταυρώνουν) πληροφορίες, να ασκούν έλεγχο και να διεκπεραιώνουν τις διάφορες υποχρεώσεις τους (Paul, Spires & Kerkhoff, 2017). Ως εκ τούτου, τόσο οι πολίτες όσο και οι κοινότητες, παρουσιάζουν τροποποιήσεις στα στοιχεία που τους χαρακτηρίζουν, με την ψηφιακή εποχή στην οποία η χρήση των τεχνολογιών θεωρείται εκ των ον ουκ άνευ και τα ψηφιακά μέσα να αποτελούν το μοχλό δημιουργίας ψηφιακών πολιτών σε μια ψηφιακή κοινωνία. Συνεπώς, όπως ήδη έχει σημειωθεί σε προηγούμενη ενότητα της εργασίας, οι ψηφιακοί πολίτες είναι τα άτομα που αξιοποιούν συχνά και με αποτελεσματικό τρόπο, το διαδίκτυο και τα ψηφιακά του εργαλεία (Mossberger, Tolbert & McNeal, 2008).

Ο ψηφιακός πολίτης λοιπόν, χαρακτηρίζεται από την αντίληψη περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων, λεπτομερειών σχετικά με κοινωνικά και πολιτιστικά ζητήματα, νομοθετικές ρυθμίσεις, δεοντολογική στάση, καθώς και θέματα γύρω από τις τεχνολογικές εξελίξεις. Είναι επίσης στα πλαίσια των καθηκόντων του να λειτουργεί αξιοποιώντας τις τεχνολογίες με ασφάλεια και υπευθυνότητα, να αντιλαμβάνεται την εξέλιξη των τεχνολογιών ως θετική προσθήκη στην καθημερινότητά του, δεδομένου ότι τον βοηθά να συνεργάζεται με άλλους ανθρώπους πιο αποτελεσματικά, να μαθαίνει και να ηγείται στην εποχή της ΨΠ (Searson et al., 2015). Σύμφωνα με τον οργανισμό Common Sense Media (2020), η ψηφιακή ιδιότητα των πολιτών έχει οριστεί ως η δυνατότητα να αξιοποιούν σε ικανοποιητικό βαθμό την τεχνολογία, με στόχο την ερμηνεία και κατανόηση του περιεχομένου που συναντούν σε ψηφιακά περιβάλλοντα και να αντιμετωπίζουν τις προκλήσεις που συναντούν, όπως επίσης να είναι σε θέση να κρίνουν την αξιοπιστία του περιεχομένου.

Η ΨΠ όμως έχει οριστεί και μέσα από 28 δεξιότητες και γνώσεις που θεωρούνται αναγκαίες, με σκοπό τη λειτουργική αποτελεσματικότητα των πολιτών, σε διαρκώς πιο απαιτητικά περιβάλλοντα δικτύωσης στον ψηφιακό κόσμο. Μάλιστα, έχει διαπιστωθεί πως σε αυτόν, δεν έχουν με σαφήνεια ξεκαθαρίσει τα όρια ανάμεσα στη δημόσια και την ιδιωτική

σφαίρα, με αποτέλεσμα να εγείρονται συνέχεια καινούριες προκλήσεις σε ηθικό επίπεδο και την ίδια στιγμή να αναδεικνύονται νέες αλλά σύνθετες ευκαιρίες για το σύνολο των χρηστών των ψηφιακών εργαλείων, τα οποία κατ' ανάγκη αξιοποιούνται σε καθημερινή βάση (Hobbs & Jensen, 2009).

Το περιεχόμενο της ΨΠ θεωρείται πλέον κομβικό στοιχείο μιας υπεύθυνης χρήσης των τεχνολογιών σε κάθε περιβάλλον του πραγματικού κόσμου (εργασία, εκπαίδευση κ.ά.) και προσφέρει ουσιαστική υποστήριξη στους πολίτες προς αυτή την κατεύθυνση, αφού οι κύριοι σκοποί που πρέπει να εξυπηρετεί η ΨΠ εντοπίζονται πέρα από την εκπαίδευσή τους, στην προστασία τους και τη γνωστική ενδυνάμωσή τους. Πιο συγκεκριμένα, όπως αναλυτικά σημειώνουν οι Ribble & Bailey (2011), οι τρεις σκοποί της ΨΠ θα μπορούσαν να σταχυολογηθούν στο *σεβασμό* (πρόσβαση, δικαιοσύνη και συνήθειες), στην *επικοινωνία* (συναλλαγές, εγγραμματοπισμός και επικοινωνία) και τέλος, στην *προστασία* (ευζωία, ασφάλεια, δικαιώματα & υποχρεώσεις). Η εξέλιξη της τεχνολογίας έχει οδηγήσει σε καινοτομίες και νεοτερισμούς, έστω μέρος των οποίων θα ήταν καλό να γνωρίζουν όλοι οι πολίτες. Κάθε πολίτης οφείλει να ενημερώνεται για τις παγίδες και τους κινδύνους που ελλοχεύουν στο διαδίκτυο, όπως επίσης για τα οφέλη που αυτό προσφέρει, δίνοντάς του ενεργό ρόλο στο διεθνές περιβάλλον (Paul, Spires & Kerkhoff, 2017).

Η πολιτειότητα εξάλλου - ως έννοια - πηγάζει από τον πραγματικό κόσμο και έχει επεκταθεί πλέον στον ψηφιακό, με την ψηφιακή ιδιότητα των πολιτών να έχει οδηγήσει στη γέννηση περιπτώσεων στις οποίες οφείλουν να δίνουν ιδιαίτερη προσοχή και ανάληψη κατάλληλων πρωτοβουλιών και μελετημένων ενεργειών, μέσα από ανάλογες ρυθμίσεις. Στην ουσία, αυτό σημαίνει ότι ο πολίτης οφείλει να γνωρίζει πώς να προστατέψει τον εαυτό του, αξιοποιώντας τις δυνατότητες ασφάλειας και προστασίας που παρέχουν οι σύγχρονες τεχνολογίες, αποφεύγοντας τις ψηφιακές «κακοτοπιές» ή/και χρησιμοποιώντας κατάλληλα λογισμικά. Συμπεραίνει λοιπόν κάποιος ότι η ΨΠ συμπεριλαμβάνει την υπεύθυνη χρήση των ΤΠΕ, τη δεοντολογική στάση των χρηστών και την ύπαρξη ηθικού υποβάθρου, προκειμένου να μπορούν να εργαστούν αποδοτικά σε ψηφιακό περιβάλλον, όπου έχουν τη δυνατότητα να έρχονται σε επαφή με άτομα από όλο τον κόσμο (Searson et al., 2015).

Αξίζει λοιπόν σε αυτό το σημείο, να γίνει αναφορά στις εννέα πυλώνες συμπεριφοράς στους οποίους βασίζεται η ΨΠ, σύμφωνα με τους Ribble & Bailey (2011). Οι πυλώνες αυτοί

σχετίζονται με τη χρήση (use), τη λανθασμένη χρήση (misuse) και την κατάχρηση (abuse) των ΤΠΕ, οδηγώντας έτσι σε έναν διευρυμένο ορισμό της ΨΠ και προσφέροντας μια οπτική που πιθανόν να βοηθά στη βαθύτερη κατανόησή της. Έτσι, οι εν λόγω συγγραφείς σημειώνουν τις εννέα παραμέτρους ως εξής:

- a. “Ψηφιακή Πρόσβαση” (Digital Access): Πλήρη συμμετοχή σε ψηφιακά περιβάλλοντα, δυνατότητα αξιοποίησης ψηφιακών εργαλείων (λογισμικά, πλατφόρμες, laptops, κάμερες κ.ά.), αναγνώριση των ιδιαίτερων ατομικών αναγκών, καθώς και των εμποδίων που εγείρονται στις ευκαιρίες πρόσβασης
- b. “Ψηφιακό Εμπόριο” (Digital Commerce): Δυνατότητα αγοραπωλησιών μέσω διαδικτύου, δυνατότητα διεξαγωγής δημοπρασιών, δημιουργία ψηφιακού καταστήματος (e-shop), αξιοποίηση ηλεκτρονικών κουπονιών κ.ά.
- c. “Ψηφιακές Επικοινωνίες” (Digital Communications): Συνομιλία και ανταλλαγή δεδομένων μέσω ειδικών ψηφιακών εργαλείων, χρήση e-mail, δημιουργία blog, αξιοποίηση κοινωνικών δικτύων (social media), αποστολή μηνυμάτων, διαχείριση ψηφιακής ταυτότητας & αποτυπώματος (digital ID, digital footprint), κατανόηση κανόνων ιδιωτικότητας, κατανόηση των διαφορών ανάμεσα στις επαφές πρόσωπο με πρόσωπο από αυτές μέσω διαδικτύου
- d. “Ψηφιακός Εγγραμματισμός” (Digital Literacy): Διδασκαλία μέσω διαδικτύου, σχετικά με τις δυνατότητες της τεχνολογίας, απόκτηση δεξιοτήτων για αποτελεσματική εύρεση & αξιοποίηση αξιόπιστων ψηφιακών πηγών, αξιοποίηση εργαλείων διαχείρισης & κριτικής αξιολόγησης (φιλτράρισμα) διαδικτυακών πηγών (διάκριση μηνυμάτων spam, bookmarking, Privacy settings), σύνδεση διαδικτυακών εργαλείων για βελτίωση μάθησης
- e. “Ψηφιακή Δεοντολογία/Εθιμοτυπία” (Digital Ethics/Etiquette): Απόκτηση γνώσεων διαδικτυακή συμπεριφοράς, αξιοποίηση τεχνολογιών με στόχο την επίτευξη συμπεριφορών & κωδίκων ηθικής, χρήση των ΤΠΕ με μέτρο, υιοθέτηση κανόνων αναφορικά με την ιδιωτικότητα
- f. “Ψηφιακό Δίκαιο” (Digital Law): Απόκτηση γνώσεων αναφορικά με τα νομικά εμπόδια στη διακίνηση & χρήση ψηφιακών δεδομένων, κατασκευή έργων που χαρακτηρίζονται από πρωτοτυπία (σε ακαδημαϊκό επίπεδο, να περνάνε με ασφάλεια από τους ελέγχους λογοκλοπής), σεβασμός στα πνευματικά δικαιώματα των άλλων,

αποφυγή κακόβουλων ενεργειών (δημιουργία ιών, διενέργεια πειρατείας, υποκλοπές ταυτοτήτων & δεδομένων κ.ά.)

- g. “Ψηφιακή Ασφάλεια” (Digital Security): Προληπτικές ενέργειες για την προστασία από ψηφιακούς εισβολείς και την «αρπαγή» προσωπικών δεδομένων, εφαρμογή των Πολιτικών Χρήσης, υπεύθυνη χρήση ΤΠΕ, αναφορά απειλητικών περιστατικών με στόχο τη βελτίωση των συνθηκών ασφαλούς περιήγησης & την περαιτέρω προστασία των χρηστών
- h. “Ψηφιακή Υγεία/Ευζωία” (Digital Health/Wellness): Φυσική & ψυχική ευημερία σε ψηφιακά περιβάλλοντα, ισορροπία χρόνου ενασχόλησης μεταξύ πραγματικού και ψηφιακού κόσμου, αναγνώριση σωματικών τραυματισμών εξαιτίας υπερβολικής ενασχόλησης με ΤΠΕ (μάτια, χέρια, μέση κ.ά.), καθώς και της κόπωσης
- i. “Ψηφιακά Δικαιώματα/Υποχρεώσεις” (Digital Rights/Responsibilities): Αναγνώριση ελευθεριών σχετικά με τις σχέσεις που αναπτύσσονται σε ψηφιακά περιβάλλοντα, διατήρηση ασφάλειας με χρήση προσωπικών κωδικών ασφαλείας ή βιομετρικών χαρακτηριστικών (όπου δίνεται η δυνατότητα), ελαχιστοποίηση προσωπικών πληροφοριών που αναρτώνται στο διαδίκτυο

2.2.5 Η ψηφιακή πολιτειότητα ως σύγχρονη τάση

Η πολιτειότητα λοιπόν σε ψηφιακά περιβάλλοντα, συνθέτει μια τάση της σύγχρονης εποχής και συνδέεται άμεσα με την ενεργή πολιτειότητα, δηλαδή τη συμμετοχή των πολιτών στα κοινά, μέσα από την αξιοποίηση της γνώσης και των πληροφοριών. Αξίζει όμως σε αυτό το σημείο, να γίνει μια σύντομη αναφορά στην έννοια της “ενεργού πολιτειότητας”, η οποία αποτελεί κατάσταση που συνοδεύει έναν ενεργό πολίτη. Προϋπόθεση αυτής της κατάστασης είναι η ενημέρωση του πολίτη σχετικά με τα δικαιώματά του και τις υποχρεώσεις που το βαραίνουν, ενώ του δίνεται η δυνατότητα να επιζητά διαφανείς πρακτικές και δίκαιη αντιμετώπιση, να εκφράζει ελεύθερα τη γνώμη του και να δίνει έμφαση στην ενεργή συμμετοχή του στα κοινά (Searson et al., 2015). Ένας ενεργός πολίτης διεκδικεί όσα θεωρεί πως δικαιούται, ενώ συμμετέχει ενεργά σε κοινωνικές και πολιτικές δομές, μέσω των οποίων η γνώμη του διαμορφώνεται αναλόγως και έτσι οδηγείται στη λήψη αποφάσεων. Χαρακτηριστικό

παράδειγμα αποτελούν οι οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, οι οποίοι σημειώνουν καθημερινή επαφή με πολίτες, καταλαμβάνοντας προσπάθειες να εξυπηρετείται πλήθος διαφορετικών αναγκών (Moore, Vitale & Stawinoga, 2018).

Ο ενεργός πολίτης σχετίζεται άμεσα με την κοινωνία, γεγονός που υποδηλώνει ότι λαμβάνουν χώρα κοινωνικές δράσεις ατόμων ή ομάδων και οι οποίες δε συνδέονται με το κράτος ούτε εκτελούνται από τα όργανα που ανήκουν σε αυτό. Μια οργανωμένη κοινωνία, υποδηλώνει πως σε αυτή δραστηριοποιούνται παράγοντες της αγοράς εργασίας, χάρις στους οποίους οι διάφοροι κοινοί στόχοι χαίρουν καλύτερης υπεράσπισης, αφού εμπλέκονται οργανώσεις κοινωνικών εταίρων, κοινωνικοοικονομικοί κύκλοι και μη-κυβερνητικοί οργανισμοί, εκπροσωπώντας σημαντικό μέρος του κοινωνικού συνόλου (Searson et al., 2015). Σημειωτέον, η σημασία της συμμετοχής των πολιτών μιας κοινωνίας (ατομικά και συλλογικά) σε μια ορθότερη διακυβέρνηση, στα πλαίσια αποτελεσματικής λειτουργίας της ΕΕ, έχει αναγνωριστεί από τη Συνθήκη της Λισαβόνας ακόμα (European Parliament, 2007).

Επιστρέφοντας στην ψηφιακή πολιτειότητα, η δυνατότητα πρόσβασης σε πλήθος πληροφοριών και διαμοιρασμού τους μεταξύ των χρηστών του διαδικτύου σε μια διασυνδεδεμένη παγκόσμια κοινότητα, δεν τονώνει μόνο το αίσθημα δημοκρατίας αλλά και τη θέση των πολιτών στην προσπάθειά τους να διευρύνουν τη συμμετοχή τους στα κοινωνικά δρώμενα. Η διασύνδεση των πολιτών, η συνοχή της κοινωνίας, η συμμετοχή σε δράσεις, η μείωση της περιθωριοποίησης και η ενδυνάμωση των διαδικασιών με τις οποίες τονώνεται η διαφανής λειτουργία μιας κοινωνίας, διευκολύνονται από τη δυνατότητα διασύνδεσης στον παγκόσμιο ιστό και τις ΤΠΕ, με αποτέλεσμα να πληροφορείται πληρέστερα το κοινό και να βελτιώνεται η κριτική αντίληψη διαφόρων καταστάσεων. Η εκπαίδευση μάλιστα από την πλευρά της, διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο σε όλα αυτά, αφού μπορεί να συνδράμει προς αυτή την κατεύθυνση, μέσα από τη συστηματική αξιοποίηση σύγχρονων ΤΠΕ (Μαρινάκη, 2015).

Μια ακόμη σύγχρονη τάση της ψηφιακής πολιτειότητας, θεωρείται ο “κοσμοπολιτισμός”, δηλαδή η άποψη πως όλοι οι άνθρωποι αποτελούν μέλη της παγκόσμιας, ενιαίας κοινότητας, ερχόμενος σε απόλυτη ευθυγράμμιση με τη λογική ότι κάθε άτομο αποτελεί πολίτη του κόσμου, κατάσταση την οποία ενισχύει η ψηφιακή πολιτειότητα. Η ταυτότητα του ανθρώπου έχει εισέλθει τις τελευταίες δεκαετίες σε μια μετα-μοντέρνα φάση, οδηγώντας στον κοσμοπολιτισμό και τους πολίτες να αποκτούν γνώρισμα όπως η τάση για προστασία πολιτιστικών

χαρακτηριστικών από την παγκοσμιοποίηση, την προστασία του περιβάλλοντος και το σκεπτικισμό. Ένα άτομο με κοσμοπολίτικη νοοτροπία, εντοπίζει και αναδεικνύει τα διεθνή προβλήματα, ενώ ταυτόχρονα διαπιστώνει και προσπαθεί να λύσει τα τοπικά, τα οποία γεννώνται εξαιτίας της δράσης ισχυρών συμφερόντων. Έτσι, η σύγχρονη αυτή τάση περιλαμβάνει την αναζήτηση λεπτομερειών σχετικών με το διεθνές δίκαιο και τα δικαιώματα κάθε πολιτισμού, την αλληλεγγύη σε διεθνές επίπεδο και τις ίσες ευκαιρίες προς τις μειονότητες. Μάλιστα, η εν λόγω μορφή πολιτειότητας θεωρείται μια αντίληψη πολιτικού και νομικού υποβάθρου, ενισχύοντας την πολιτική συμμετοχή σε μια διακυβέρνηση παγκοσμίου βεληνεκούς, άρα υποστηρίζει την ιδέα της παγκοσμιοποίησης. Ένας πολίτης με κοσμοπολίτικη νοοτροπία ΨΠ, θεωρείται ικανός για λήψη αποφάσεων με παγκόσμια εμβέλεια. Εμπεριέχει κοινώς μια προοπτική την οποία οφείλει να υιοθετήσει ο πολίτης, ο αφοσιωμένος στο παγκόσμιο ιδεώδες, λαμβάνοντας μέρος σε δράσεις για τη δικαιοσύνη προς κάθε κοινωνική ομάδα (Tan, 2017).

Στην κοινωνία των αλγορίθμων (algorithmic society), δηλαδή τις σύγχρονες κοινωνίες με την εκτενή χρήση ΤΠΕ και τη συνεχή είσοδο στην καθημερινότητα των πολιτών, λογισμικών που υποστηρίζουν την απόκτηση και διαχείριση γνώσης, όπως επίσης την πρόσβαση σε πληροφορίες, η ερώτηση σχετικά με την ΨΠ μετατρέπεται σε μια από τις επεκτάσεις για το ποια αντικείμενα είναι ικανός ένας πολίτης να αποφύγει, να μετριάσει τις επιπτώσεις του και να καταπολεμήσει, εξαιτίας του όγκου δεδομένων αυτής της ψηφιοποιημένης κοινωνίας. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, δίνεται έμφαση στην ιδέα του “ψηφιακού χώρου” (ή αλλιώς, κυβερνοχώρος) ως χώρου έκφρασης πολιτικών πεποιθήσεων και στον οποίο κατατίθεται σεβασμός προς βασικά δικαιώματα των ατόμων (με αναφορές τόσο στα παραδοσιακά όσο και σε καινούρια, συγκεκριμένα δικαιώματα), με την αντιπροσώπευση και την ταυτότητα ορισμένων κοινωνικών ομάδων να τίθενται υπό αμφισβήτηση. Ένα από τα νέα δικαιώματα μάλιστα, είναι ο “ψηφιακός συνταγματισμός” (digital constitutionalism), σύμφωνα με τον οποίο διερευνάται η επίπτωση της ψηφιακής τεχνολογίας σε συνταγματικές αρχές και αξίες. Η άποψη περί ΨΠ περιλαμβάνει όχι μόνο την ενεργητικότητα του πολίτη αλλά και την εκτελεστικότητα του, υπό το πρίσμα ότι σε κοινωνίες όπου μεσολαβούν ολοένα και περισσότερο οι ψηφιακές τεχνολογίες, οι δράσεις μέσω αυτών καθίστανται σημαντικά εργαλεία για τη δημιουργία, ανάδραση και απόδοση των ρόλων των πολιτών σε αυτές (Hintz, Dencik & Wahl-Jorgensen, 2019). Πιο συγκεκριμένα, μια τέτοια κατάσταση τείνει προς ένα πιο δραστικό νόημα της ΨΠ, το οποίο στηρίζεται στην ιδέα ότι οι

πολίτες μετατρέπονται σε ψηφιακούς, διεκδικώντας τα δικαιώματά τους στο διαδίκτυο είτε προβαίνοντας σε πράξεις είτε απλά λέγοντας την άποψή τους (Isin & Ruppert, 2020).

2.2.6 Μορφές ψηφιακής συμμετοχικότητας

Τα άτομα που χαρακτηρίζουν τον εαυτό τους ως ψηφιακούς πολίτες, χρησιμοποιούν συχνά και εκτενώς τις ΤΠΕ, δημιουργώντας blogs, αξιοποιώντας τις δυνατότητες των κοινωνικών δικτύων και συμμετέχοντας σε δράσεις ψηφιακής δημοσιογραφίας. Παρά το γεγονός ότι η ΨΠ ξεκινά από τη στιγμή που το παιδί, ο έφηβος ή ο ενήλικας προχωρά στην εγγραφή του για απόκτηση διεύθυνσης ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail), αναρτά φωτογραφίες στο διαδίκτυο, χρησιμοποιεί τις δυνατότητες του ψηφιακού εμπορίου ή/και συμμετέχει σε ψηφιακές διαδικασίες, η μετάβαση σε ψηφιακό πολίτη υπερβαίνει την απλή δραστηριότητα στο διαδίκτυο (Hintz, Dencik & Wahl-Jorgensen, 2019). Ο βρετανός κοινωνιολόγος Marshall (1987) υποστήριξε ότι ένα πρώιμο πλαίσιο πολιτειότητας, περιλαμβάνει τρεις διαφορετικές παραδόσεις: το *φιλελευθερισμό* (ατομικά δικαιώματα, ελευθερία, πολιτική και νομοθετική ισότητα), το *ρεπουμπλικανισμό* (πολιτειότητα σε ένα κράτος οργανωμένο με δημοκρατικές αρχές) και την *καταγραφική ιεραρχία* (υπευθυνότητα των πολιτών για τις κοινωνικές τους πράξεις). Στα πλαίσια αυτά, ο ψηφιακός πολίτης πρέπει να υπάρχει προκειμένου προάγει ίσες οικονομικές ευκαιρίες και να αυξήσει την πολιτική του συμμετοχή, με την ψηφιακή τεχνολογία να συνδράμει στην εξάλειψη των εμποδίων εισόδου συμμετοχής του στην κοινωνία.

Οι πολίτες, σημειώνουν επίσης μια περιεκτική κατανόηση του περιεχομένου της ΨΠ, που αντανakλάται στην κατάλληλη και υπεύθυνη συμπεριφορά κατά τη χρήση των ΤΠΕ. Από τη στιγμή που η ΨΠ αποτελεί ένα μέσο χάρις στον οποίο εκτιμάται η ποιότητα της ατομικής απόκρισης ενός πολίτη στην ψηφιακή κοινωνία, συχνά απαιτείται η συμμετοχή όλων των μελών της κοινότητας. Σημαντικό μερίδιο της υπεύθυνης στάσης των ψηφιακών πολιτών, καταλαμβάνει η ψηφιακή ασφάλεια, ο ψηφιακός εγγραμματισμός και οι λοιπές παράμετροι που έχουν σημειωθεί από τους Ribble & Bailey (2011), καθώς επίσης η δυνατότητα διάκρισης ανάμεσα σε δημόσιες και ιδιωτικές πληροφορίες. Η ανάπτυξη της συμμετοχικότητας των ψηφιακών πολιτών μπορεί να διακριθεί σε δύο κύρια στάδια, με το πρώτο να διέρχεται μέσω της διάδοσης των πληροφοριών και να περιλαμβάνει τις υποκατηγορίες (Ohler, 2010):

- της *στατικής διάδοσης πληροφοριών* (static), η οποία χαρακτηρίζεται κατά κύριο λόγο από πολίτες που διαβάζουν ιστοσελίδες και ελέγχουν τα δεδομένα αξιόπιστων πηγών, προκειμένου να σχηματίσουν γεγονότα ή κρίσεις, με πολλές από αυτές τις ιστοσελίδες έγκυρων πληροφοριών να προέρχονται από κρατικές υπηρεσίες
- της *δυναμικής διάδοσης πληροφοριών* (dynamic), η οποία θεωρείται περισσότερο διαδραστική και περιλαμβάνει τόσο τους πολίτες όσο και τους δημοσίους λειτουργούς, με ερωτήσεις και απαντήσεις να μπορούν να κατατεθούν εκατέρωθεν, ενώ οι πολίτες έχουν την ευκαιρία να εμπλακούν σε διαλόγους ερωταπαντήσεων μέσω αμφίδρομων διαύλων επικοινωνίας

Το δεύτερο στάδιο συμμετοχής των ψηφιακών πολιτών είναι η σκοπιμότητα του πολίτη (citizen deliberation), η οποία αξιολογεί τον τύπο συμμετοχής και το ρόλο που αυτοί διαδραματίζουν, όταν προσπαθούν να εκκινήσουν κάποιο είδος πολιτικής αλλαγής. Διακρίνει λοιπόν (Ohler, 2010):

- ❖ τους *στατικούς συμμετέχοντες πολίτες*, οι οποίοι μπορούν να διαδραματίσουν ρόλο εμπλεκόμενοι σε διαδικτυακές έρευνες, όπως επίσης και μέσω κατάθεσης παραπόνων ή/και συστάσεων που αποστέλλονται, κυρίως προς την κυβέρνηση, η οποία αποτελεί και τον κατ' εξοχήν φορέα λήψης πολιτικών αποφάσεων
- ❖ τους *δυναμικούς συμμετέχοντες πολίτες*, οι οποίοι σκοπίμως εκφράζουν τις σκέψεις και συστάσεις τους σε συνελεύσεις των Δημοτικών Συμβουλίων ή διάφορα μέσα όπως ιστότοποι και κοινωνικά δίκτυα

Από τα κύρια πλεονεκτήματα της συμμετοχής σε διαδικτυακούς διαλόγους για την ΨΠ, είναι ότι ενσωματώνουν την κοινωνική συμπερίληψη. Στην αναφορά της Dubow (2017) για την εμπλοκή των πολιτών, η δημοκρατία που στηρίζεται στους πολίτες μπορεί να ξεκινήσει είτε μέσα από πληροφορίες οι οποίες διαμοιράζονται μέσω διαδικτύου είτε μέσω απευθείας σημάτων επικοινωνίας που φτιάχνονται από το κράτος για τους πολίτες είτε μέσα από τακτικές κοινωνικής δικτύωσης προερχόμενων από ιδιωτικές ή δημόσιες υπηρεσίες. Αυτό που στην πραγματικότητα διαπιστώθηκε, ήταν το γεγονός ότι η - βασισμένη στην κοινωνία - φύση των

πλατφορμών κοινωνικών δικτύων επιτρέπει στα άτομα να αισθάνονται περισσότερο αποδεκτά από το κοινωνικό σύνολο και πληροφορημένα σχετικά με πολιτικά ζητήματα που οι συνομήλικοι επίσης εξετάζουν, ένα φαινόμενο γνωστό και “*συνέπεια δεύτερης τάξης*” (second-order effect) (Voorveld et al., 2018).

Η κατανόηση των πρακτικών στρατηγικού marketing στα κοινωνικά δίκτυα, θα μπορούσε να ερμηνεύσει περαιτέρω τη συμμετοχή των καταναλωτών σε αυτά. Ως αποτέλεσμα των παραπάνω, αναδύονται δύο τύπου ευκαιριών, με την πρώτη να αποτελεί την ικανότητα μείωσης των εμποδίων που δυσχεραίνουν τις συναλλαγές και τη δεύτερη να εντοπίζεται στην ευκαιρία συμμετοχής των πολιτών σε μια μετασχηματιστική διαδικασία, η οποία επιτρέπει στους πολίτες με ιστορικά χαμηλότερη πολιτική εμπλοκή, να κινητοποιηθούν με ευκολότερο και πιο γρήγορο τρόπο, διεκδικώντας τα δικαιώματά τους. Σε κάθε περίπτωση, υπάρχουν διάφορες προκλήσεις οι οποίες αντιμετωπίζουν την παρουσία των ΤΠΕ όσον αφορά την πολιτική συμμετοχή. Τόσο οι παρούσες όσο και οι πιθανές προκλήσεις, μπορούν να δημιουργήσουν σημαντικούς κινδύνους για τις δημοκρατικές διαδικασίες, μιας και η ψηφιακή τεχνολογία όχι μόνο παραμένει ακόμη σχετικά ασαφής για μεγάλη μερίδα πολιτών αλλά πιστεύεται πως σημειώνει χαμηλά επίπεδα συμπερίληψης σε μια δημοκρατική κοινωνία (Fenwick & Edwards, 2016).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι τα διάφορα σύνολα μιας δημοκρατικής κοινωνίας, διαφέρουν σημαντικά όσον αφορά τη χρήση ΤΠΕ και ως εκ τούτου ένα σύνολο θα μπορούσε να αντιπροσωπεύεται περισσότερο από άλλα, εξαιτίας της ψηφιακής συμμετοχής. Μια ακόμη βασική πρόκληση, συναντάται στο ιδεολογικό υπόβαθρο του φαινομένου της “*φούσκας φίλτρων*” (filter bubble) (κατάσταση απομόνωσης κοινωνικών συνόλων, η οποία προκαλείται εξαιτίας των πολύ εξιδανικευμένων ή προσωποποιημένων ερευνών). Παράλληλα με το φαινόμενο της διάδοσης ψευδών ειδήσεων (fake news), οι χρήστες του διαδικτύου μπορούν να ενισχύσουν τις υπάρχουσες προκαταλήψεις και να βοηθήσουν προς μια κατεύθυνση πόλωσης στη δημόσια σφαίρα, παράμετρος που θα μπορούσε να οδηγήσει σε παραπληροφόρηση και λανθασμένες επιλογές που βασίζονται στην έκθεση σε συγκεκριμένες πληροφορίες και όχι στην πραγματική γνώση (Voorveld et al., 2018).

Φτάνει έτσι κάποιος στις εκστρατείες πληροφόρησης που λαμβάνουν χώρα και χαίρουν έκθεσης μέσα από το διαδίκτυο, όπως επίσης στα συστήματα πληροφοριών που πρέπει να σχεδιαστούν και να υποστηρίζονται με τέτοιο τρόπο που να βοηθούν στη μείωση του χάσματος

μεταξύ υπερ-πληροφορημένων και υπο-πληροφορημένων πολιτών. Σε αντίθετη περίπτωση, η ανεξέλεγκτη εξέλιξη των ΤΠΕ θα διευρύνει το εν λόγω χάσμα. Η πρόσβαση και η γνώση πίσω από την ψηφιακή τεχνολογία, θα πρέπει να κατανέμεται ισότιμα προκειμένου να υπάρξει δικαιοσύνη στο υφιστάμενο σύστημα. Έτσι, παράλληλα με την έλλειψη αποδεδειγμένης υποστήριξης προς την τεχνολογία με στόχο την επίτευξη ασφάλειας για τους πολίτες, ο Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία & Ανάπτυξη έχει εντοπίσει εδώ και χρόνια, πέντε εμπόδια όσον αφορά τη σωστή εμπλοκή των πολιτών σε διαδικτυακές διαδικασίες (OECD, 2014):

1. *Κλίμακα* (Scale): Σε ποιο βαθμό μια κοινωνία επιτρέπει στη φωνή των πολιτών της να ακουστεί και ταυτόχρονα να μη χαθεί στο πλήθος. Αυτό αποτελεί σοβαρή πρόκληση για μια κυβέρνηση, η οποία ίσως να μη μπορεί αποτελεσματικά να γνωρίζει πώς να ακούσει και να ανταπεξέλθει, σε κάθε μεμονωμένη συνεισφορά των μελών της τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο.
2. *Ικανότητα* (Capacity): Με ποιο τρόπο η ψηφιακή τεχνολογία προσφέρει στους πολίτες περισσότερη πληροφόρηση στη δημόσια δημιουργία πολιτικών. Η ευκαιρία οι πολίτες να συνδιαλέγονται μεταξύ τους, απουσιάζει και δεν επιτυγχάνεται η ενεργός συμμετοχή τους.
3. *Συνοχή* (Coherence): Η κυβέρνηση δεν έχει ακόμη σχεδιάσει ούτε μια πιο ολιστική οπτική του κύκλου δημιουργίας πολιτικών ούτε έχει ευνοήσει τη χρήση τεχνολογίας σχεδιασμού με σκοπό να προετοιμάσει καλύτερα τις πληροφορίες από τους πολίτες, σε κάθε στάδιο του εν λόγω κύκλου
4. *Αξιολόγηση* (Evaluation): Υπάρχει μεγάλη ανάγκη πλέον από ό,τι στο παρελθόν, για εξακρίβωση του κατά πόσο η ψηφιακή εμπλοκή μπορεί να βοηθήσει στην ικανοποίηση των πολιτών αλλά και των στόχων μιας κυβέρνησης
5. *Δέσμευση* (Commitment): Ο βαθμός στον οποίο μια κυβέρνηση δεσμεύεται να αναλύσει και να χρησιμοποιήσει όσα αναφέρουν δημοσίως οι πολίτες, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο η διαδικασία αυτή μπορεί να αξιολογείται συχνότερα

2.3 Εκστρατείες Ψηφιακής Πολιτειότητας

Περνώντας λοιπόν στο βασικό σκέλος της παρούσας εργασίας, τις εκστρατείες ψηφιακής πολιτειότητας (ΕΨΠ), σημειώνεται πως αποτελούν πρωτοβουλίες οι οποίες στοχεύουν στην προώθηση μιας ηθικής και υπεύθυνης συμπεριφοράς στο διαδίκτυο. Οι εκστρατείες αυτές επικεντρώνονται στην εκπαίδευση των πολιτών σχετικά με τα δικαιώματά τους, τις ευθύνες που τους αναλογούν, τους ενδεχόμενους κινδύνους αλλά και τα οφέλη που εγείρει η χρήση των ΤΠΕ και του διαδικτύου (Drakoroulou, Grossman & Moore, 2016).

Αρχικά, υπενθυμίζεται ότι ως ΨΠ έχει οριστεί η υπεύθυνη και ηθική χρήση των ΤΠΕ και των διαδικτυακών πλατφορμών, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών δικτύων, των ιστοσελίδων και των εργαλείων ψηφιακής επικοινωνίας. Οι στόχοι των ΕΨΠ είναι να αυξήσουν το ενδιαφέρον όσον αφορά τη διαδικτυακή ασφάλεια, την ιδιωτικότητα, της επιθέσεις μέσω ψηφιακών εργαλείων (cyber bullying) και να ευαισθητοποιήσουν προς μια θετική διαδικτυακή συμπεριφορά. Στόχος τους είναι να ενδυναμώσουν τα άτομα προκειμένου να «κινούνται» στον ψηφιακό κόσμο με ασφάλεια και υπευθυνότητα, λαμβάνοντας πληροφορημένες αποφάσεις, ώστε να ελαχιστοποιήσουν τα λάθη. Επιπροσθέτως, τα κοινά-στόχοι (target groups) των ΕΨΠ, μπορούν να είναι από όλο το φάσμα της κοινωνίας, όπως μαθητές/φοιτητές, γονείς, εκπαιδευτικοί, γενικός πληθυσμός, ηλικιωμένοι κ.ά. (Agosto & Abbas, 2017).

Η θεματολογία και το περιεχόμενο των ΕΨΠ, επίσης μπορεί να διαφέρει. Τα πλέον κοινά θέματα που συμπεριλαμβάνονται στις ΕΨΠ, αφορούν συνήθως τη διαδικτυακή ιδιωτικότητα, την προστασία των προσωπικών πληροφοριών, την αποφυγή περιστατικών ψηφιακού εκφοβισμού, την προώθηση του ψηφιακού εγγραμματισμού, την καταπολέμηση της παραπληροφόρησης, την ανάπτυξη θετικών διαδικτυακών σχέσεων και την προώθηση της ενσυναίσθησης και του σεβασμού στο περιβάλλον του διαδικτύου. Οι στρατηγικές των ΕΨΠ μπορεί να ποικίλουν επίσης, προκειμένου να φτάσουν με αποτελεσματικό τρόπο στα κοινά-στόχους. Αυτές μπορεί να περιλαμβάνουν ανακοινώσεις δημοσίων υπηρεσιών, εργαστήρια, διαδικτυακά σεμινάρια, πόρους προερχόμενους από το ψηφιακό περιβάλλον, εκστρατείες σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης, εμπλουτισμό σχολικών προγραμμάτων και συνεργασίες με οργανισμούς, εκπαιδευτικά ιδρύματα ή κρατικές οντότητες (James, Weinstein & Mendoza, 2021).

Οι διεθνείς πρωτοβουλίες είναι ένα πολύ σημαντικό σκέλος των ΕΨΠ, αφού καλύπτουν μεγάλο μέρος του πληθυσμού και συχνά στοχεύουν κοινωνικές ομάδες σε κράτη που αδυνατούν να ανταπεξέλθουν σε τέτοιου είδους δράσεις. Πολλές χώρες προωθούν εθνικές ΕΨΠ, προκειμένου να διαχειριστούν τις προκλήσεις που σχετίζονται με τον ψηφιακό κόσμο. Οι εκστρατείες αυτές μπορεί να λαμβάνουν συγκεκριμένα ονόματα και προσωποποιημένες προσεγγίσεις, πάντοτε βάσει των αναγκών της τοπικής κοινωνίας (Finch, 2016). Παραδείγματα που θα μπορούσαν να αναφερθούν, είναι η “*Πρωτοβουλία Ψηφιακής Πολιτειότητας*” (Digital Citizenship Initiative) η οποία έτρεξε υπό την αιγίδα του Τμήματος Εκπαίδευσης των ΗΠΑ και η εκστρατεία “*eSafety Commissioner*” του αντίστοιχου της Αυστραλίας.

Τα προγράμματα διαδικτυακής ασφάλειας (online safety programs), αποτελούν επίσης μέρος των ΕΨΠ. Συχνά, τα προγράμματα αυτά δίνουν έμφαση στη διαδικτυακή ασφάλεια και παρέχουν πόρους για να βοηθήσουν τα άτομα να προστατέψουν τον εαυτό τους από απειλές προερχόμενες από το διαδίκτυο. Οι πόροι αυτοί καλύπτουν συνήθως ζητήματα όπως η δημιουργία ισχυρών κωδικών, η αναγνώριση προσπαθειών ανάκτησης δεδομένων οικονομικής φύσεως (phishing), η αποφυγή απάτης και η διαχείριση ακατάλληλου περιεχομένου (James, Weinstein & Mendoza, 2021). Όλα τα παραπάνω, βελτιώνουν επίσης τα επίπεδα τεχνολογικού εγγραμματισμού και βοηθούν στην εκπαίδευση της κριτικής σκέψης των ατόμων, απέναντι σε καταστάσεις στον ψηφιακό κόσμο. Θεωρείται εξάλλου σημαντικό σκέλος των ΕΨΠ, η βελτίωση τέτοιων δεξιοτήτων και περιλαμβάνεται σε αυτή η εκπαίδευση στην αξιολόγηση της αξιοπιστίας των διαδικτυακών πηγών, η ικανότητα διάκρισης ανάμεσα σε έγκυρες και μη, πληροφορίες, καθώς και η εμπλοκή σε εποικοδομητικές διαδικτυακές συζητήσεις (Agosto & Abbas, 2017).

Οι ΕΨΠ περιέχουν τη συνεργασία με εκπαιδευτικές μονάδες, μη-κερδοσκοπικούς οργανισμούς (ΜΚΟ), κυβερνητικές υπηρεσίες και εταιρείες τεχνολογίας, προκειμένου να αυξηθεί η επίπτωσή τους στον πληθυσμό. Τέτοιες συνεργασίες παρέχουν πρόσθετους πόρους, εξειδίκευση σε καίρια ζητήματα αλλά και πλατφόρμες με τις οποίες οι πληροφορίες φτάνουν σε μεγαλύτερο κοινό. Η επίπτωση των ΕΨΠ και η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητάς τους τέλος, θεωρείται καθοριστική. Οι μέθοδοι αξιολόγησης μπορεί να περιλαμβάνουν έρευνες ερωτηματολογίων (surveys), ομάδες στόχευσης (focus groups), αξιολογήσεις προ και κατόπιν διεξαγωγής της ΕΨΠ, καθώς και ανάλυση τάσεων συμπεριφοράς στο διαδίκτυο. Η συνεχής παρακολούθηση και η βελτίωση, είναι παράγοντες ικανοί να διασφαλίσουν ότι οι ΕΨΠ

παραμένουν επιδραστικές και σχετικές με τις παρούσες τάσεις (Drakoroulou, Grossman & Moore, 2016).

2.3.1 Εκστρατεία “*Stop. Think. Connect.*”

Επί προεδρίας Barrack Obama στις ΗΠΑ, διεξήχθη η ΕΨΠ “*Stop. Think. Connect.*” σε ένα διάστημα 60 ημερών, με σκοπό την αξιολόγηση δομών και πολιτικών ασφάλειας στον κυβερνοχώρο. Η κυβερνητική ομάδα των ειδικών ενεπλάκη στη συγκέντρωση δεδομένων από ένα ευρύ φάσμα της βιομηχανίας, του ακαδημαϊκού χώρου, για τις κοινωνικές ελευθερίες, την ιδιωτικότητα των χρηστών κ.ά. Μεταξύ των συστάσεων που προέκυψαν, σημειώθηκε η ανάγκη το κοινό να ενημερώνεται σχετικά με την ασφαλή χρήση των ΤΠΕ, όπως επίσης η Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση να προβεί σε συνεργασία με εκπαιδευτές και τη βιομηχανία τεχνολογίας, προκειμένου να διεξαχθεί εκπαιδευτική εκστρατεία ευαισθητοποίησης για τη δημόσια ασφάλεια στον κυβερνοχώρο (DHS, 2009).

Στην ουσία πρόκειται για εκστρατεία εθνικού βεληνεκούς, στόχος της οποίας ήταν η αύξηση της κατανόησης των διαδικτυακών απειλών και η ενδυνάμωση του κοινού κατά τη διαδικτυακή του πλοήγηση. Το κοινό στόχος της ήταν οι έφηβοι 13-17 ετών, οι γονείς των εφήβων αλλά και οι νεαροί ενήλικες, ηλικίας 18-24 ετών. Απόλυτοι στόχοι ήταν η βελτίωση του εθνικού επιπέδου ευαισθητοποίησης της κυβερνο-ασφάλειας (cyber security), συμπεριλαμβανομένης της προσωπικής ασφάλειας των χρηστών και η σχέση της με τη γενικότερη ασφάλεια του κράτους, η εμπλοκή των Αμερικανών και του ιδιωτικού τομέα, όπως επίσης των πολιτειών και των τοπικών κυβερνήσεων στις προσπάθειες βελτίωσης της κυβερνο-ασφάλειας και τέλος, η μετάδοση προσεγγίσεων και στρατηγικών για το κοινό, ώστε να φροντίζουν τη διαδικτυακή ασφάλεια των ιδίων και των οικογενειών τους (DHS, 2009).

2.3.2 Εκστρατεία “*Safer Internet Day (SID)*”

Πρόκειται για μια πρωτοβουλία που ξεκίνησε το 2009, με στόχο την ενδυνάμωση των δεσμών μεταξύ των κρατών ενός ευρωπαϊκού δικτύου (Insafe, ανάμεσα σε Κέντρα για το Ασφαλέστερο Διαδίκτυο, στα κράτη-μέλη της ΕΕ). Κάθε κέντρο στοχεύει στη διάδοση της ευαισθητοποίησης και σε εκπαιδευτικές εκστρατείες οι οποίες συνεργάζονται στενά με νέους και επιδιώκουν τη διασφάλιση καλύτερων συνθηκών πλοήγησης στο διαδίκτυο, μέσα από προσεγγίσεις που προσφέρουν πολλαπλοί εμπλεκόμενοι παράγοντες και βασισμένες σε αποδείξεις για την αποτελεσματικότητά τους. Πλέον, περισσότερες από 100 ενώσεις για το ασφαλές διαδίκτυο, εργάζονται στενά, με έδρα τις Βρυξέλλες (Goyal, 2023).

Στόχος της πρωτοβουλίας είναι να προάγει ένα ασφαλέστερο διαδίκτυο, κυρίως για τους μικρούς χρήστες αλλά και τους νέους ανθρώπους, γενικότερα. Κύριος στόχος των προσπαθειών ευαισθητοποίησης, είναι να θέτει επίσης τις βάσεις των συζητήσεων σχετικά με την υπεύθυνη χρήση των ΤΠΕ, με δημιουργικό πνεύμα, κριτική σκέψη και σεβασμό. Μπορεί λοιπόν η πρωτοβουλία να ξεκίνησε εξαιτίας του πλάνου “*Ασφαλή Σύνορα στην ΕΕ*” το 2004, ωστόσο από το 2005 υιοθετήθηκε από το δίκτυο Insafe ως μια πρόιμη δράση και έκτοτε γιορτάζεται από σχεδόν 200 κράτη ανά τον κόσμο. Τα παραδείγματα των Κέντρων Ασφαλούς Διαδικτύου σε διάφορα κράτη της ΕΕ (συμπεριλαμβανομένης μάλιστα της Ελλάδας), δείχνουν το δρόμο προς αυτή την κατεύθυνση. Χαρακτηριστικά, στην Εσθονία αναπτύχθηκε μια σειρά ψηφιακών μαθημάτων αυτο-διδασκαλίας, τα οποία στόχευαν στην αύξηση της ευαισθητοποίησης όσον αφορά τις δυνατότητες των διαδικτυακών παιχνιδιών και τις αντίστοιχες πλατφόρμες, αναδεικνύοντας τους κινδύνους και τις προκλήσεις που εγείρουν. Στην Ολλανδία αναπτύχθηκε ένα αξιολογικό παιχνίδι σχετικά με τον ψηφιακό εγγραμματισμό στα σχολεία, μέσα από το οποίο οι μαθητές εισάγονται στις ευκαιρίες και τις απειλές του ψηφιακού κόσμου, με έναν πιο διασκεδαστικό τρόπο. Στην Ελλάδα, δημιουργήθηκε μια ιστοσελίδα διαδικτυακού παιχνιδιού που δίνει στους γονείς τη δυνατότητα διαχείρισης του χρόνου που αφιερώνουν τα παιδιά μπροστά από την οθόνη, καθώς και του περιεχομένου που παρακολουθούν, ενώ αναπτύχθηκαν επίσης γρίφοι (quizzes) που βοηθούν τους μαθητές να κατανοήσουν καλύτερα τη διαδικτυακή ασφάλεια και να διασκεδάσουν. Τέλος, στη Φινλανδία δημιουργήθηκε οπτικοακουστικό υλικό σχετικά με το ψηφιακό παιχνίδι, όπου επισημαίνεται όμως η σημασία της σωματικής άσκησης, της ευζωίας και της ξεκούρασης (European Commission, 2023).

2.3.3 Εκστρατεία “*Digital Citizen Initiative*”

Η Καναδική κυβέρνηση θεωρεί πως μια ισχυρή δημοκρατία βασίζεται στη δυνατότητα πρόσβασης των πολιτών σε αξιόπιστες και διαφοροποιημένες πηγές ενημέρωσης και πληροφοριών, έτσι ώστε να σχηματίζουν απόψεις και να μπορούν να συμμετάσχουν σε δημόσιες συζητήσεις. Ως απάντηση λοιπόν στις διογκούμενες λανθασμένες πληροφορίες και την παραπληροφόρηση, δημοσιεύτηκε προς διάφορα κανάλια, μια πρωτοβουλία που μπορεί να βοηθήσει τους πολίτες του Καναδά να βελτιώσουν τις δεξιότητες κριτικής αξιολόγησης των διαδικτυακών πληροφοριών και να αποκτήσουν πρόσβαση σε εργαλεία που θα ενισχύσουν αυτές τις προσπάθειες (Government of Canada, 2023).

Πρόκειται στην ουσία για μια στρατηγική με πλήθος συστατικών, η οποία στοχεύει στην υποστήριξη της δημοκρατίας και της κοινωνικής συμπερίληψης στη χώρα, χτίζοντας την ανθεκτικότητα των πολιτών ενάντια στη διαδικτυακή παραπληροφόρηση, ενώ ταυτόχρονα δημιουργεί συνεργασίες για την υποστήριξη ενός υγιούς οικοσυστήματος διάδοσης και ανταλλαγής πληροφοριών. Ήδη από την περίοδο 2019-2020, η καναδική κυβέρνηση διοχέτευσε \$7 εκατ. προς 23 πλάνα που διεξήχθησαν σε βάθος εννέα μηνών και στόχευαν στην ενδυνάμωση της κριτικής σκέψης των πολιτών γύρω από τη διαδικτυακή παραπληροφόρηση, τις ικανότητές τους να παραμένουν πιο ανθεκτικοί απέναντι σε αυτές, καθώς και στην αύξηση της συμμετοχής τους σε δημοκρατικές διαδικασίες (Government of Canada, 2023).

2.3.4 Εκστρατεία “*Better Internet for Kids (BIK+)*”

Στόχος του προγράμματος το οποίο ξεκίνησε από το 2014, χάρις σε πρωτοβουλία του Ευρωπαϊκού Σχολικού Δικτύου (European Schoolnet), ήταν να μοιράσει πόρους, υπηρεσίες και πρακτικές στους ευρωπαίους παρόχους (δηλαδή στα Κέντρα για την Ασφάλεια του Διαδικτύου, των κρατών-μελών της ΕΕ). Ευθυγραμμιζόμενο με τη στρατηγική της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για ένα καλύτερο διαδίκτυο, κύρια επιδίωξη του προγράμματος ήταν η δημιουργία μια πλατφόρμας υπηρεσιών για τη βελτίωση των συνθηκών πλοήγησης στο διαδίκτυο, για παιδιά

και νεαρούς ενήλικες. Αποστολή του ήταν να παρέχει γνώση, εξειδίκευση, πόρους και βέλτιστες πρακτικές στις κύριες εμπλεκόμενες πλευρές, συμπεριλαμβανομένης της βιομηχανίας, έτσι ώστε να αυξηθεί η πρόσβαση σε περιεχόμενο υψηλής ποιότητας για παιδιά, να ενισχύσει την ευαισθητοποίηση και να δημιουργήσει ένα ασφαλές διαδικτυακό περιβάλλον, καταπολεμώντας αποτελεσματικά μέχρι και την παιδική σεξουαλική παρενόχληση (European Schoolnet, 2017).

Με τη νέα στρατηγική που ενσωματώθηκε στο πρόγραμμα από το Μάιο του 2022 (Better Internet for Kids+), διασφαλίζεται ότι τα παιδιά θα προστατεύονται, χαίρουν σεβασμού και ενδυναμώνονται διαδικτυακά στη νέα ψηφιακή δεκαετία, συμφωνώντας με τις Ευρωπαϊκές Ψηφιακές Αρχές. Η πρωτοβουλία μάλιστα αποτελεί ναυαρχίδα των ευρωπαϊκών προγραμμάτων για την Ευρωπαϊκή Χρονιά Νεότητας 2022 και προτείνει δράσεις που στηρίζονται στους εξής τρεις πυλώνες (European Commission, 2023):

1. Τις ασφαλείς ψηφιακές εμπειρίες για την προστασία των παιδιών από βλαβερό και παράνομο περιεχόμενο, επαφές και κινδύνους, ως εν δυνάμει νεαρούς καταναλωτές, έτσι ώστε να βελτιωθεί το επίπεδο ευζωίας τους στο διαδίκτυο, μέσα από ένα ασφαλές και κατάλληλο για κάθε ηλικία, περιεχόμενο, κατασκευασμένο με τρόπο που αντανακλά τα ενδιαφέροντά τους
2. Την ψηφιακή ενδυνάμωση, έτσι ώστε όλα τα παιδιά, ακόμη και υπό εύθραυστες καταστάσεις, να μπορούν να αποκτήσουν τα απαραίτητα προσόντα να επιλέγουν ορθά και να εκφράζουν τους εαυτούς τους στο ψηφιακό περιβάλλον με ασφάλεια και υπευθυνότητα
3. Την ενεργή συμμετοχή, προσφέροντας στα παιδιά τη δυνατότητα έκφρασης στο ψηφιακό περιβάλλον, παρέχοντάς τους περισσότερες δραστηριότητες κατάλληλες για αυτά, ώστε να καινοτομούν και να δημιουργούν ασφαλείς εμπειρίες μέσα από τη διαδικτυακή τους πλοήγηση

2.3.5 Το Σχέδιο Δράσης για την Ψηφιακή Εκπαίδευση

Πρόκειται για ένα στρατηγικό ευρωπαϊκό όραμα αναφορικά με την ψηφιακή εκπαίδευση και έχει ως ορίζοντα το 2027. Από τον Οκτώβριο του 2020, οπότε και παρουσιάστηκε, είχε θέσει

ως στόχο την πρόσβαση όλων των ευρωπαϊών πολιτών σε υψηλού επιπέδου υπηρεσίες ψηφιακής εκπαίδευσης, ελαχιστοποιώντας - κατά το δυνατόν - τις κοινωνικές ομάδες που αποκλείονται από παρόμοιες δράσεις. Στην ουσία, καλεί τις διάφορες εμπλεκόμενες πλευρές να συνεργαστούν και τις ενθαρρύνει στην κατεύθυνση υιοθέτησης καλών πρακτικών, λόγω και της συνεχώς αυξανόμενης χρήσης των ΤΠΕ, επιδιώκοντας να προετοιμάσει σε βάθος χρόνου, όλα τα συστήματα εκπαίδευσης των κρατών-μελών της ΕΕ (Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης, 2023).

Το πρόγραμμα στηρίζεται στους πυλώνες, αφενός της δημιουργίας ενός εκπαιδευτικού οικοσυστήματος υψηλών επιδόσεων και αφετέρου, στην ενίσχυση των ψηφιακών δεξιοτήτων των πολιτών. Συνεπώς, θέτει ως προτεραιότητες (Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης, 2023):

- ♦ την ενίσχυση των ψηφιακών δεξιοτήτων των εκπαιδευτικών
- ♦ την κατασκευή & διάθεση ιδιαίτερα ποιοτικού εκπαιδευτικού περιεχομένου
- ♦ την τήρηση προτύπων ασφάλειας στις πλατφόρμες εκπαίδευσης & τα αντίστοιχα διαδικτυακά εργαλεία
- ♦ τη δυνατότητα απόκτησης ενός κοινά αναγνωρισμένου και αποδεκτού Ευρωπαϊκού Πιστοποιητικού Ψηφιακών Δεξιοτήτων (ECDS)
- ♦ την κατασκευή ενός Ευρωπαϊκού Κόμβου Ψηφιακής Εκπαίδευσης, ικανού να υποστηρίζει ψηφιακές δεξιότητες, πρωτοβουλίες & συνεργασίες μεταξύ διαφορετικών τομέων

Κεφάλαιο 3 Μεθοδολογία

3.1 Μεθοδολογία

Ως μεθοδολογία του εμπειρικού μέρους, αναπτύχθηκαν συγκεκριμένες περιπτώσεις προγραμμάτων Ψηφιακής Πολιτειότητας. Ο λόγος που προτιμήθηκε η εν λόγω μέθοδος, ήταν εξαιτίας των ελλείψεων πληθώρας ερευνών σχετικών με το εν λόγω αντικείμενο, συνεπώς η ανάλυση περιπτώσεων προτιμήθηκε, ώστε να εξαχθούν συμπεράσματα γύρω από το πώς λειτουργούν, τι αποσκοπούν και εν τέλει τι επιτυγχάνουν, οι συγκεκριμένες εκστρατείες. Αυτά είναι και τα ερωτήματα στα οποία καλείται να απαντήσει η παρούσα εργασία και συγκεκριμένα:

- τι επιδιώκουν να πετύχουν οι εκστρατείες Ψηφιακής Πολιτειότητας;
- ποιο το περιεχόμενο των εκστρατειών Ψηφιακής Πολιτειότητας;
- ποιες ομάδες-στόχους θέτουν συνήθως;
- χρησιμοποιούνται συγκεκριμένα εργαλεία προβολής των μηνυμάτων;

3.2 Επιλογή περιπτώσεων

Οι περιπτώσεις που επιλέχθηκαν, είχαν ως βάθος διενέργειάς τους την τελευταία 15ετία, ώστε να μην απομακρυνθεί από τις σύγχρονες τάσεις, το περιεχόμενό τους. Επιπλέον, στόχος ήταν να προέρχονται από μερικές εκ των πλέον ανεπτυγμένων κοινωνιών και ως εκ τούτου, εντοπίστηκαν εκστρατείες Ψηφιακής Πολιτειότητας στις ΗΠΑ, τον Καναδά και την Ε.Ε. (συμπεριλαμβανομένου του προγράμματος για την Ψηφιακή Πολιτειότητα το οποίο «τρέχει» στην Ελλάδα από το 2020), οι οποίες και παρουσιάζονται αναλυτικά στην πορεία. Συγκεκριμένα, οι εκστρατείες που αναπτύσσονται (με χρονολογική σειρά) είναι οι: “*Stop. Think.*

Connect.” (στις ΗΠΑ από την περίοδο 2009-2010 αλλά με διεθνή απήχηση), “*Safer Internet Day (SID)*”(ΕΕ από το 2009), “*Digital Citizen Initiative*” (στον Καναδά από την περίοδο 2019-2020)“*Better Internet for Kids (BIK+)*” (στην ΕΕ από το 2014), “*Σχέδιο Δράσης για την Ψηφιακή Εκπαίδευση*” (στην Ελλάδα από το 2020).

Κεφάλαιο 4 Ανάπτυξη των case study

4.1 Αποτελέσματα

Ξεκινώντας την παρουσίαση των αποτελεσμάτων των case studies με χρονολογική σειρά από την εκστρατεία “*Stop. Think. Connect.*”, αξίζει να σημειωθεί πως αποτέλεσε και συνεχίζει να αποτελεί μια καθοριστικής σημασίας πρωτοβουλία, η οποία στόχευε στην προώθηση της ασφαλούς χρήσης του διαδικτύου και στην τήρηση μιας υπεύθυνης συμπεριφοράς στο διαδίκτυο τόσο για τα άτομα μεμονωμένα όσο για τις επιχειρήσεις και τους οργανισμούς γενικά. Η έναρξή της το 2010 κατόπιν συνεργασίας δημοσίου και ιδιωτών, έχει σημειώσει αξιόλογα βήματα στην ενίσχυση της κυβερνοασφάλειας και στην ενδυνάμωση των χρηστών όσον αφορά την προστασία τους κατά την περιήγηση στο διαδίκτυο.

Ο κύριος στόχος που είχε εξ’ αρχής τεθεί στην εκστρατεία “*Stop. Think. Connect.*”, ήταν να αυξήσει τα επίπεδα ευαισθητοποίησης όσον αφορά τη σημασία που διέπει την κυβερνοασφάλεια και να ενθαρρύνει της ασφαλείς πρακτικές στο διαδίκτυο. Σύμφωνα με το περιεχόμενο της εκστρατείας, αναγνωρίζεται το γεγονός ότι οι σύγχρονες κοινωνίες βασίζονται ολοένα και περισσότερο στην ψηφιακή τεχνολογία, με συνέπεια οι απειλές του διαδικτύου να εξελίσσονται διαρκώς. Ως εκ τούτου, η εκστρατεία επιδίωκε να εκπαιδεύσει τόσο τα άτομα (individuals) όσο και τους οργανισμούς (organizations), γύρω από τους κινδύνους που πρόκειται να αντιμετωπίσουν, παρέχοντάς τους τη γνώση και τα εργαλεία για να αποσοβήσουν αυτούς τους κινδύνους, αντιμετωπίζοντάς τους αποτελεσματικά.

Το περιεχόμενο της εκστρατείας “*Stop. Think. Connect.*” περιλάμβανε: (i) εκπαιδευτικούς πόρους, (ii) συμβουλές & βέλτιστες πρακτικές (iii) καθιέρωση Εθνικού Μήνα Ευαισθητοποίησης στην Κυβερνοασφάλεια. Πιο συγκεκριμένα, μέσα από την εκστρατεία παρέχονταν ένα πλήθος εκπαιδευτικού υλικού συμπεριλαμβανομένων άρθρων, οπτικοακουστικού υλικού και διαδραστικών εργαλείων, με τις πηγές αυτές να συνθέτουν μια

παράμετρο ικανή να καλύψει ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, όπως για παράδειγμα η διαχείριση κωδικών και η ασφαλής περιήγηση στο διαδίκτυο, μέσω των οποίων στόχος ήταν η έγκαιρη αναγνώριση των προσπαθειών «ψαρέματος» (αγγλ.: phishing, δηλαδή κακόβουλες ενέργειες που αποσκοπούν στην απόσπαση προσωπικών δεδομένων) και η προστασία των προσωπικών πληροφοριών. Επιπροσθέτως, παρέχονταν πρακτικές συμβουλές (tips) και βέλτιστες πρακτικές (best practices) ασφαλούς περιήγησης στο διαδίκτυο, περιλαμβάνοντας μια σειρά ενεργειών όπως οι οδηγίες για τη δημιουργία ισχυρών κωδικών (δηλαδή που να μην παραβιάζονται εύκολα), τη συχνή ανανέωση των λογισμικών και φυσικά την εφίσταση της προσοχής όσον αφορά το διαμοιρασμό προσωπικών πληροφοριών μέσω των κοινωνικών δικτύων (social media), μια πρακτική που πλέον βρίσκει τεράστια εφαρμογή σε μικρές ηλικίες. Τέλος, η εκστρατεία “**Stop. Think. Connect.**” υποστήριξε έντονα τον Εθνικό Μήνα Ευαισθητοποίησης στην Κυβερνοασφάλεια (κάθε Οκτώβριο), κατά τη διάρκεια του οποίου λαμβάνουν χώρα μια σειρά από δράσεις και διεξάγονται πρωτοβουλίες με σκοπό την περαιτέρω εκπαίδευση του κοινού γύρω από αυτό το σοβαρό ζήτημα.

Αν και το κύριο κοινό-στόχος, αρχικά αποτελούσαν οι ηλικιακές ομάδες 13-24 ετών (συμπεριλαμβανομένων των γονέων εφήβων μαθητών), το περιεχόμενο της εκστρατείας είχε σχεδιαστεί για όλες τις ηλικίες και τα γνωστικά υπόβαθρα, αναγνωρίζοντας ότι όλοι όσοι χρησιμοποιούν το διαδίκτυο θεωρούνται ευάλωτοι σε ψηφιακές απειλές, άρα πρέπει να βελτιωθούν οι δεξιότητές τους, ώστε να προστατεύονται. Ως εκ τούτου, οι εκπαιδευτικοί οργανισμοί και τα σχολεία αναγνωρίζονταν ως δομές των οποίων οι εμπλεκόμενες πλευρές έπρεπε να εκπαιδευτούν από νωρίς και για το λόγο αυτό παρέχονταν κατάλληλες πηγές για τους μαθητές, τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς. Επιπροσθέτως, δεδομένου ότι όλες οι εταιρείες θεωρούνται εν δυνάμει στόχοι κυβερνο-απειλών, λόγω των πολύτιμων πληροφοριών που αποθηκεύουν και του ενδεχόμενου απάτης με οικονομικά κίνητρα, προσφέρονταν ειδικά σχεδιασμένες για τις ανάγκες των εταιρειών, πληροφορίες, που έδιναν έμφαση στη σημασία της λήψης μέτρων κυβερνοασφάλειας και εκπαίδευσης του προσωπικού.

Η επιτυχία της εκστρατείας και η επίπτωση που σημείωσε στην κοινωνία, εντοπίζεται έκτοτε σε πολλούς τομείς. Αρχικά διαπιστώθηκαν αυξημένα επίπεδα ενημερότητας, μιας και η εκστρατεία αύξησε την επίγνωση όσον αφορά τα ζητήματα κυβερνοασφάλειας. Μελέτες και έρευνες κοινού που διεξήχθησαν, έδειξαν ότι πλέον περισσότεροι άνθρωποι γνωρίζουν τους

διαδικτυακούς κινδύνους και παίρνουν μέτρα προστασίας. Επιπλέον, διαπιστώθηκαν συμπεριφορικές αλλαγές όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο τα μεμονωμένα άτομα και οι οργανισμοί προσεγγίζουν τη διαδικτυακή ασφάλεια. Μάλιστα, πολλοί χρήστες έχουν υιοθετήσει συνήθειες ασφαλούς χρήσης, όπως οι πιο ισχυροί κωδικοί και η μεγαλύτερη προσοχή αναφορικά με ύποπτα emails ή ιστοτόπους. Σημαντική όμως παράμετρο συνθέτει και η σύναψη συνεργασιών δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, με την επιτυχία της εκστρατείας να εντοπίζεται στις συνεργασίες κυβέρνησης, βιομηχανίας και μη-κερδοσκοπικών οργανισμών, ένα γεγονός που έχει επιτρέψει την ανάπτυξη και τον αποτελεσματικό διαμοιρασμό πόρων. Τέλος, η εκστρατεία αποτέλεσε την αιχμή του δόρατος στην υπεράσπιση της κυβερνοασφάλειας τόσο σε εθνικό (ΗΠΑ) όσο και διεθνές επίπεδο.

Η εκστρατεία “*Safer Internet Day*” (SID) έχει την απαρχή της πολύ παλιά, το 2004 και κύριος σκοπός της ήταν να προάγει τη διαδικτυακή ασφάλεια και την υπεύθυνη διαδικτυακή συμπεριφορά των χρηστών, ειδικά των νέων. Επιπλέον όμως, η εκστρατεία στόχευε να αυξήσει την ευαισθητοποίηση όσον αφορά τους κινδύνους και τις προκλήσεις στο ψηφιακό περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένων της αναγνώρισης των προσπαθειών υποκλοπής, της παρενόχλησης και του διαδικτυακού εκφοβισμού. Τέλος, σκοπός της ήταν να ενθαρρύνει το διάλογο γύρω από τη διαδικτυακή ασφάλεια, ανάμεσα σε κάθε εμπλεκόμενη πλευρά (μαθητές, εκπαιδευτικούς και γονείς).

Σε ετήσια βάση, η εκστρατεία παρουσιάζει συγκεκριμένη θεματολογία, η οποία καθοδηγεί τις δράσεις και επιλέγεται προκειμένου να διαχειριστεί αναδυόμενους προβληματισμούς γύρω από τη διαδικτυακή ασφάλεια. Το περιεχόμενό της περιλαμβάνει εργαστήρια και διαδικτυακά σεμινάρια (webinars) κυβερνοασφάλειας, παροχή εκπαιδευτικών πόρων για μαθητές και γονείς, εκστρατείες μέσω κοινωνικών δικτύων για εμπλοκή μεγαλύτερου κοινού και δημιουργία προωθητικού υλικού όπως posters, οπτικοακουστικό υλικό και γραφήματα με πληθώρα πληροφοριών (infographics).

Όπως και στην προαναφερθείσα εκστρατεία, έτσι και στη “*Safer Internet Day*”, τα παιδιά και οι νέοι, μαζί με τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς, ήταν οι κύριες ομάδες-στόχοι, ενώ περιλάμβανε επίσης δράσεις για κυβερνητικούς οργανισμούς και τον κλάδο της βιομηχανίας. Η στόχευση στην εκπαίδευση και ενίσχυση των νεαρών ατόμων, ώστε να αξιοποιούν το διαδίκτυο με ασφάλεια και υπευθυνότητα, συνοδεύτηκε από την αναγνώριση της σημαντικότητας της

συμμετοχής των γονέων και της ανάγκης για παροχή υλικού και καθοδήγησης στους εκπαιδευτικούς, προκειμένου να ενσωματώσουν ζητήματα διαδικτυακής ασφάλειας στο πρόγραμμα εκπαίδευσης. Επιπροσθέτως, οι συνεργασίες μεταξύ κράτους και τεχνολογικού κλάδου ενθάρρυναν τη συμμετοχή σε δράσεις προώθησης της διαδικτυακής ασφάλειας.

Τα αποτελέσματα της εν λόγω εκστρατείας φαίνονται αρχικά από το γεγονός ότι το περιεχόμενό της έχει αξιοποιηθεί συνολικά σε 170 κράτη ανά τον κόσμο, με εκατομμύρια ανθρώπων να ευαισθητοποιούνται και να ενημερώνονται. Φαίνεται επίσης από τον αυξημένο αριθμό όχι μόνο σχολείων και οργανισμών που λαμβάνουν μέρος αλλά και από μεμονωμένους χρήστες που δηλώνουν συμμετοχή σε δράσεις, ετησίως. Επιπροσθέτως, φαίνεται πως η ευαισθητοποίηση έχει οδηγήσει σε αλλαγή τις πολιτικές που προωθούνται αναφορικά με την ασφάλεια στο διαδίκτυο, με εταιρείες τεχνολογίας να λαμβάνουν κατάλληλα μέτρα για διαρκή και ευρεία προστασία των χρηστών. Τέλος, μια δράση που βοηθά ακόμη περισσότερο την ενημέρωση, είναι οι αναφορές που γίνονται ενάντια σε προσπάθειες διαδικτυακής παρενόχλησης, με αποτέλεσμα να καταγράφονται επισήμως πολλά περιστατικά.

Η εκστρατεία “*Digital Citizen Initiative*” ήταν περισσότερο στοχευμένη στους πολίτες και αποτέλεσε μια ιδιαίτερα οργανωμένη και εξειδικευμένη προσπάθεια. Πρωταρχικός της στόχος ήταν η δημιουργία μιας κοινωνίας ενημερωμένων και υπεύθυνων πολιτών, με ηθικές αρχές όσον αφορά τη χρήση του διαδικτύου και για το λόγο αυτό αναγνώριζε πως η ψηφιακή ενημερότητα δεν αποτελεί πλέον μια απλή δεξιότητα αλλά ένα απαραίτητο χαρακτηριστικό των σύγχρονων ανθρώπων. Συνεπώς, η εκστρατεία προωθούσε την Ψηφιακή Γνώση (Digital Literacy) εξοπλίζοντας τα άτομα ώστε να αξιοποιούν αποτελεσματικά τα ψηφιακά εργαλεία, ενθάρρυνε την υπεύθυνη διαδικτυακή συμπεριφορά (σεβασμός της ιδιωτικότητας, καταπολέμηση παρενοχλήσεων & εκφοβισμού κ.ά.), ευαισθητοποιούσε σχετικά με ψηφιακούς κινδύνους (παραπληροφόρηση, ψηφιακή εξάρτηση) και ενίσχυε τη διαδικτυακή ηγεσία υποστηρίζοντας τα ψηφιακά δικαιώματα, το δικαίωμα στην ισότητα και την πρόσβαση.

Το περιεχόμενο της εκστρατείας συνθέτει μια πολυεπίπεδη στρατηγική, σχεδιασμένη να εμπλέκει τους συμμετέχοντες και να τους εκπαιδεύει αποτελεσματικά. Συγκεκριμένα, περιλαμβάνει “*εκπαιδευτικές ενότητες*” για κάθε ηλικία, οι οποίες καλύπτουν θέματα διαδικτυακής ασφάλειας, ασφαλούς περιήγησης, ψηφιακής ενημερότητας, γνώσεις εργαλείων και ανάπτυξη κριτικής σκέψης. Παρέχονται επίσης διαδραστικά εργαστήρια για την πρακτική

εφαρμογή των γνώσεων, διαδικτυακά σεμινάρια και συζητήσεις από ειδικούς σε διάφορα πεδία (ηθική διαδικτύου, κυβερνοασφάλεια κ.ά.) προσφέρουν χρήσιμη οπτική και ενθαρρύνουν το διάλογο σε σοβαρά θέματα, ενώ τέλος, οι ψηφιακές βιβλιοθήκες περιλαμβάνουν πλήθος ενημερωτικού υλικού και οδηγίες για θέματα ψηφιακής πολιτεότητας.

Το κοινό-στόχος ήταν - και σε αυτή την εκστρατεία - πρωτίστως οι μαθητές και οι εκπαιδευτικοί, ενώ ακολουθούν οι γονείς. Η πολιτική ηγεσία και γενικότερα οι αρμόδιοι των κατά τόπους φορέων, επίσης ήταν στόχος και φυσικά οι επιχειρήσεις, οι οποίες υποστηρίχθηκαν στο θέμα της κυβερνοασφάλειας και της υπεύθυνης διαδικτυακής συμπεριφοράς, μέσα από κατάλληλα σχεδιασμένα εργαστήρια.

Τα αποτελέσματα της εκστρατείας “*Digital Citizen Initiative*” συνοδεύονταν από αυξημένα επίπεδα επίγνωσης σε ψηφιακά ζητήματα, για τους συμμετέχοντες, μιας και εκπαιδεύτηκαν χιλιάδες άτομα, οδηγώντας σε αξιοσημείωτη αύξηση της ψηφιακής γνώσης στις κοινωνίες όπου αυτή «έτρεξε». Επιπλέον, δημιουργήθηκε ένα ασφαλέστερο διαδικτυακό περιβάλλον, αφού παρατηρήθηκε μείωση των περιπτώσεων διαδικτυακού εκφοβισμού και παρενόχλησης στις περιοχές όπου έλαβαν χώρα δράσεις, γεγονός που από μόνο του αποτελεί ένδειξη της αποτελεσματικότητας της εκστρατείας. Η συμμετοχή των κοινοτήτων θεωρείται πάντοτε σημαντική, με την εκστρατεία να διευκολύνει πρωτοβουλίες οι οποίες αποσκοπούσαν στη διαχείριση ψηφιακών ζητημάτων/προβλημάτων, οδηγώντας στη συνέχεια σε υψηλότερα επίπεδα υποστήριξης των ψηφιακών δικαιωμάτων και σε καλύτερη πρόσβαση. Τέλος, δε θα πρέπει να παραβλεφθεί το ότι οι επιχειρήσεις και οι οργανισμοί που έλαβαν μέρος στα σεμινάρια της εκστρατείας, ανέφεραν την υιοθέτηση βελτιωμένων πρακτικών κυβερνοασφάλειας και ως εκ τούτου, χαμηλότερα επίπεδα κινδύνου παράνομης πρόσβασης σε δεδομένα τους.

Η εκστρατεία “*Better Internet for Kids*” είναι μια παγκόσμια πρωτοβουλία, στόχος της οποίας ήταν να δημιουργήσει ένα ασφαλέστερο και περισσότερο υπεύθυνο περιβάλλον στο διαδίκτυο τόσο για τα παιδιά όσο και τους νέους γενικότερα. Η εκστρατεία ξεκίνησε από την Ευρωπαϊκή Ένωση το 2012 και κέρδισε διεθνή αναγνώριση, ενώ έχει υιοθετηθεί από δεκάδες χώρες και οργανισμούς, παγκοσμίως. Πρωταρχικός της στόχος - όπως ήδη σημειώθηκε - ήταν η προαγωγή της ασφαλούς και υπεύθυνης χρήσης του διαδικτύου, δεδομένου ότι στις σύγχρονες κοινωνίες τα παιδιά χαίρουν σχεδόν απεριόριστης πρόσβασης στο διαδίκτυο και τις πλατφόρμες που προσφέρει, καθιστώντας σχεδόν αδύνατο να διαχειριστεί κάποιος τους εν δυνάμει κινδύνους

με τους οποίους μπορούν να έρθουν αντιμέτωπα. Ως εκ τούτου, καθίσταται αναγκαία η ενδυνάμωση του γνωστικού υποβάθρου τόσο των παιδιών αλλά κυρίως όσων τα επιβλέπουν (γονείς, εκπαιδευτικοί αλλά και εταιρείες), προσφέροντας γνώσεις και εργαλεία που διευκολύνουν την ασφαλή πλοήγηση στο διαδίκτυο.

Πέρα λοιπόν από μια σειρά εκπαιδευτικών πόρων (οπτικοακουστικό υλικό, διαδραστικά παιχνίδια και σχέδια μαθήματος ή δράσεις όπως οι πρέσβεις διαδικτυακής ασφάλειας και οι αγώνες hackathon) χάριν στους οποίους τα παιδιά μπορούν να αναγνωρίσουν τους δυνητικούς διαδικτυακούς κινδύνους και να ανταποκριθούν αποτελεσματικά, η εκστρατεία “**Better Internet for Kids**” παρέχει καθοδήγηση (guidance) στους γονείς και εκπαίδευση (training) στους διδάσκοντες. Δεδομένου ότι οι γονείς διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διασφάλιση της διαδικτυακής ασφάλειας των παιδιών, η εκστρατεία προσφέρει καθοδήγηση σε θέματα γονικού ελέγχου, παρακολούθησης των δραστηριοτήτων των παιδιών και διευκόλυνσης συζητήσεων με τα παιδιά, σχετικά με το διαδίκτυο. Οι εκπαιδευτικοί με τη σειρά τους θεωρούνται άτομα επιδραστικά όσον αφορά το σχηματισμό μιας κατάλληλης συμπεριφοράς σε ψηφιακό περιβάλλον και για το λόγο αυτό προσφέρονται εκπαιδευτικά προγράμματα ψηφιακής ενημερότητας, τα οποία μπορούν να ενσωματώσουν στη διδασκαλία και να ευνοήσουν τις δεξιότητες των μαθητών. Επιπροσθέτως, προκειμένου να καταπολεμηθεί το παράνομο και βλαβερό διαδικτυακό περιεχόμενο, η εκστρατεία “**Better Internet for Kids**” προάγει τη χρήση εργαλείων αναφοράς του αλλά και τηλεφωνικών γραμμών επικοινωνίας, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα στους χρήστες να δηλώσουν περιστατικά εκφοβισμού και ακατάλληλου διαδικτυακού υλικού. Τέτοια εργαλεία είθισται να διευκολύνουν την ανταπόκριση σε διαδικτυακές απειλές.

Κρίνοντας από τα παραπάνω, οι κύρια ομάδα-στόχος δε θα μπορούσε να είναι παρά τα παιδιά και οι νέοι, με τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς να ακολουθούν. Ωστόσο, στόχος της ευρωπαϊκής αυτής δράσης ήταν επίσης η βιομηχανία, οι πάροχοι διαδικτυακών υπηρεσιών και οι φορείς που σχεδιάζουν πολιτικές (policy makers). Τα αποτελέσματα της εκστρατείας “**Better Internet for Kids**” συναντώνται πρώτα στην αυξημένη ευαισθητοποίηση που εντοπίζεται στους εκπαιδευτικούς, διεθνώς, οδηγώντας σε καλύτερα πληροφορημένους χρήστες διαδικτυακών υπηρεσιών. Τα βελτιωμένα επίπεδα ψηφιακής ενημερότητας είναι επίσης ένα αποτέλεσμα, για όλες τις εμπλεκόμενες στην εκστρατεία, πλευρές, ενώ υποβοηθούνται επίσης οι συνεργασίες

ανάμεσα σε κυβερνήσεις, μη-κυβερνητικούς οργανισμούς, τη βιομηχανία και φορείς της κοινωνίας, με σκοπό τη δημιουργία ενός πιο ασφαλούς διαδικτύου. Σημαντικά αποτελέσματα που διαπιστώθηκαν χάριν στην εκστρατεία, είναι η μειωμένη επαφή με βλαβερό περιεχόμενο στο διαδίκτυο, η μείωση των περιστατικών κυβερνο-εκφοβισμού και των διαδικτυακών κινδύνων τους οποίους τα παιδιά μπορούν να συναντήσουν. Τέλος, σημαντικό θετικό αποτέλεσμα θεωρείται το γεγονός ότι πολλές χώρες ξεκίνησαν δράσεις ή αναθεώρησαν ήδη υπάρχουσες πολιτικές και κανονισμούς τους, προκειμένου να διασφαλίσουν ασφαλείς συνθήκες χρήσης του διαδικτύου για τα παιδιά.

Τέλος, η ελληνική πρωτοβουλία “*Σχέδιο Δράσης για την Ψηφιακή Εκπαίδευση*” (στην ουσία πρόκειται για το ελληνικό σκέλος ενός ευρύτερου ευρωπαϊκού προγράμματος) αποτελεί μια εκστρατεία που διεξήγαγε το ελληνικό κράτος και αποσκοπούσε στη βελτίωση της εκπαίδευσης, ενσωματώνοντας στη διδασκαλία τις σύγχρονες ψηφιακές τεχνολογίες. Κύριος σκοπός της δράσης ήταν η ποιοτική βελτίωση της εκπαίδευσης, η καλύτερη προετοιμασία των μαθητών για όσα μπορεί να αντιμετωπίσουν στον ψηφιακό κόσμο και η ενίσχυση των επαγγελματικών δεξιοτήτων των διδασκόντων. Κοινώς, η πρωτοβουλία ήταν ιδιαίτερα επικεντρωμένη στο περιβάλλον των εκπαιδευτικών μονάδων και δε συνέδεε την εκπαίδευση με τις επιχειρήσεις, όπως συνέβη στα προηγούμενα προγράμματα που έλαβαν χώρα.

Το περιεχόμενο μάλιστα της ελληνικής εκστρατείας “*Σχέδιο Δράσης για την Ψηφιακή Εκπαίδευση*”, περιλάμβανε μαθησιακό περιεχόμενο που στόχευε να ενισχύσει τη διαδικασία εκπαίδευσης, κατάρτιση των εκπαιδευτικών μέσα από κατάλληλα δομημένα προγράμματα που θα τους βοηθούσαν να εξελίξουν τις μαθησιακές τους δεξιότητες και αναβάθμιση των σχολικών τεχνολογικών υποδομών όχι μόνο με καινούριους υπολογιστές αλλά συνδέοντάς τα και σε δίκτυα υψηλών ταχυτήτων. Ως εκ τούτου, οι ομάδες-στόχοι δε θα μπορούσαν να αφορούν άλλους, πέραν των μαθητών, των εκπαιδευτικών και της ευρύτερης σχολικής κοινότητας. Έτσι, επιδιώχθηκε να βελτιωθούν οι ψηφιακές δεξιότητες των μαθητών κάθε εκπαιδευτικής βαθμίδας και να αποκτήσουν εμπειρίες από το ψηφιακό περιβάλλον, ενώ οι εκπαιδευτικοί όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων επίσης, καταβλήθηκε προσπάθεια να βελτιώσουν τις ψηφιακές τους δεξιότητες, προκειμένου να μπορέσουν να ενσωματώσουν στη διδασκαλία τις νέες τεχνολογίες.

Τα αποτελέσματα αναμένεται να είναι ιδιαίτερα σημαντικά με την ολοκλήρωση του προγράμματος, το οποίο έχει ορίζονται έως και το 2027 (χρηματοδοτείται και επιβλέπεται από

την Ευρωπαϊκή Ένωση). Πιο συγκεκριμένα, πιστεύεται πως το επίπεδο εκπαιδευτικής ποιότητας θα σημειώσει σημαντική αύξηση και θα ακολουθήσει την ψηφιακή ενημερότητα (ή παιδεία, όπως αναφέρεται), με τις δεξιότητες των μαθητών να βελτιώνονται, σε ένα ευρύ πεδίο θεματολογίας, από την αξιοποίηση σύγχρονων προγραμμάτων, την προσεκτικότερη πλοήγηση στο διαδίκτυο, τον πιο έγκαιρο εντοπισμό των κινδύνων και την αποφυγή επιβλαβούς περιεχομένου. Σημαντικό ρόλο αναμένεται να διαδραματίσουν οι εκπαιδευτικοί, οι οποίοι θα εξοικειωθούν περισσότερο με τις νέες τεχνολογίες και πιθανόν να μπορέσουν να τις ενσωματώσουν πιο αποτελεσματικά στη διδασκαλία τους, ενώ ταυτόχρονα θα ενισχύσει την επαγγελματική τους εξέλιξη, βοηθώντας τους να επιτύχουν παράλληλα πιο αποδοτικές και επικοινωνιακές συνεργασίες με τους μαθητές και τους γονείς. Τέλος, να σημειωθεί ότι, εξαιτίας και της δυνατότητας παρακολούθησης της πορείας αυτού του προγράμματος στα υπόλοιπα κράτη-μέλη της ΕΕ, οι εκπαιδευτικοί και τα κέντρα λήψης αποφάσεων θα έχουν τη δυνατότητα να συγκρίνουν συγκεκριμένα μεγέθη και να αλλάζουν προς το θετικότερο τα μελλοντικά αποτελέσματα.

4.2 Συγκριτική παρουσίαση αποτελεσμάτων

Στη συνέχεια ακολουθεί η σύγκριση των προαναφερθέντων εκστρατειών Ψηφιακής Πολιτειότητας, με στόχο να εντοπιστούν ομοιότητες και διαφορές, σημεία που τις καθιστούν ισχυρές και οι πιθανές τους αδυναμίες

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΠΤΥΧΩΝ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΒΕΡΝΟΑΣΦΑΛΕΙΑ				
<i>Εκστρατεία</i>	<i>Σκοπός</i>	<i>Περιεχόμενο</i>	<i>Πληθυσμός</i>	<i>Αποτελέσματα</i>
		παροχή εκπ. πόρων παροχή συμβουλών & βέλτιστων	νεαρά άτομα 13-24 ετών	αυξημένα επίπεδα ενημερότητας αυξημένη επίγνωση σε ζητήματα κυβερνοασφάλειας

<i>Stop. Think. Connect.</i>	αύξηση επιπέδων ευαισθητοποίησης	πρακτικών καθιέρωση “ <i>National Cybersecurity Awareness Month</i> ”	γονείς εφήβων	ευρεία γνώση κινδύνων & αύξηση μέτρων διαδικτυακής προστασίας σύναψη συνεργασιών ανάμεσα σε δημόσιο & ιδιωτικό τομέα υπεράσπιση κυβερνοασφάλειας
<i>Safer Internet Day (SID)</i>	προαγωγή διαδικτυακής ασφάλειας αναγνώριση & αναφορά ενοχλητικών συμπεριφορών αύξηση επιπέδων ευαισθητοποίησης	συγκεκριμένη θεματολογία ετησίως εργαστήρια & διαδικτυακά σεμινάρια (webinars) κυβερνοασφάλειας παροχή εκπαιδευτικών πόρων εκστρατείες μέσω κοινωνικών δικτύων	παιδιά & νέοι γονείς & εκπαιδευτικοί κυβερνητικοί οργανισμοί κλάδος βιομηχανίας	διάδοση σε 170 κράτη ευαισθητοποίηση εκατ. ανθρώπων συμμετοχή πλήθους φορέων αλλαγή πολιτικών ασφάλειας στο διαδίκτυο λήψη μέτρων προστασίας από εταιρείες τεχνολογίας αναφορές περιστατικών παρενόχλησης
<i>Digital Citizen Initiative</i>	δημιουργία κοινωνίας ενημερωμένων & υπεύθυνων πολιτών, με ηθικές αρχές στη χρήση διαδικτύου	θέματα διαδικτυακής ασφάλειας ασφαλούς περιήγησης ψηφιακής ενημερότητας γνώσεις εργαλείων & ανάπτυξη κριτικής σκέψης	μαθητές εκπαιδευτικοί γονείς πολιτική ηγεσία	αυξημένα επίπεδα επίγνωσης σε ψηφιακά ζητήματα μείωση των περιπτώσεων διαδικτυακού εκφοβισμού και παρενόχλησης υψηλότερα επίπεδα

		<p>διαδραστικά εργαστήρια ψηφιακές βιβλιοθήκες</p>	<p>επιχειρήσεις</p>	<p>υποστήριξης των ψηφιακών δικαιωμάτων</p> <p>καλύτερη πρόσβαση</p> <p>υιοθέτηση βελτιωμένων πρακτικών κυβερνοασφάλειας από επιχειρήσεις</p>
<p><i>Better Internet for Kids (BIK+)</i></p>	<p>προαγωγή της ασφαλούς & υπεύθυνης χρήσης του διαδικτύου</p>	<p>εκπαιδευτικοί πόροι</p> <p>καθοδήγηση σε γονείς & εκπαίδευση σε διδάσκοντες</p> <p>χρήση εργαλείων αναφοράς περιεχομένου</p> <p>τηλεφωνική γραμμή επικοινωνίας</p>	<p>παιδιά και νέοι</p> <p>γονείς & εκπαιδευτικοί</p> <p>βιομηχανία</p> <p>πάροχοι διαδικτυακών υπηρεσιών</p> <p>policy makers</p>	<p>αυξημένη ευαισθητοποίηση στους εκπαιδευτικούς διεθνώς</p> <p>καλύτερα πληροφορημένοι χρήστες διαδικτυακών υπηρεσιών</p> <p>βελτιωμένα επίπεδα ψηφιακής ενημερότητας</p> <p>συνεργασίες ανάμεσα σε κυβερνήσεις, ΜΚΟ, τη βιομηχανία & φορείς της κοινωνίας</p> <p>μειωμένη επαφή με βλαβερό περιεχόμενο στο διαδίκτυο</p> <p>μείωση των περιστατικών κυβερνο-εκφοβισμού</p>
	<p>ποιοτική βελτίωση της εκπαίδευσης</p>	<p>μαθησιακό περιεχόμενο για την ενίσχυση της εκπ. διαδικασίας</p> <p>κατάρτιση των εκπαιδευτικών μέσα</p>	<p>μαθητές</p>	<p>σημαντική αύξηση του επιπέδου εκπ. ποιότητας</p> <p>σημαντική αύξηση της ψηφιακής ενημερότητας</p>

Σχέδιο Δράσης για την Ψηφιακή Εκπαίδευση	καλύτερη προετοιμασία των μαθητών για όσα μπορεί να αντιμετωπίσουν στον ψηφιακό κόσμο ενίσχυση των επαγγελματικών δεξιοτήτων των διδασκόντων	από κατάλληλα δομημένα προγράμματα εξέλιξης των μαθησιακές τους δεξιότητες αναβάθμιση των σχολικών τεχνολογικών υποδομών με νέους υπολογιστές αλλά συνδέοντάς & δίκτυα υψηλών ταχυτήτων	εκπαιδευτικοί σχολική κοινότητα	βελτίωση των δεξιοτήτων των μαθητών εξοικείωση εκπ. με νέες τεχνολογίες συγκριτική αξιολόγηση της πορείας του προγράμματος στην Ελλάδα, με άλλα κράτη της ΕΕ
--	---	--	--	--

Ανάλυση SWOT των προγραμμάτων Ψηφιακής Πολιτειότητας
Strengths (Δυνατά σημεία)
<ul style="list-style-type: none"> Χαίρουν υποστήριξης τόσο από τις κυβερνήσεις (ή κοινοτικούς φορείς) όσο και από τους κλάδους της βιομηχανίας & των τεχνολογιών Ευρύ φάσμα εκπαιδευτικού υλικού & πόρων, διαθέσιμο Διεθνή αναγνώριση για πολλά από αυτά & υιοθέτηση Τακτικές αναβαθμίσεις του περιεχομένου τους, με σκοπό να καλύπτουν νεότερες ανάγκες και να ακολουθούν τις τρέχουσες εξελίξεις Διεθνείς Ετήσιες εκδηλώσεις και δράσεις ενημέρωσης Συμμετοχή των νέων ατόμων και της κοινότητας
Weaknesses (Αδυναμίες)
<ul style="list-style-type: none"> Η ευαισθητοποίηση του κοινού αποτελεί σοβαρή πρόκληση, αφού παρά τη διεθνή αναγνώριση μπορεί να μη γίνουν γνωστές στο ευρύ κοινό, με αποτέλεσμα οι επίδρασή τους να μειώνεται Τα προγράμματα συνήθως επικεντρώνονται στην ευαισθητοποίηση, την ενημέρωση και την εκπαίδευση, υπολείποντας τους μηχανισμούς προστασίας του κοινού και καθιέρωσης κανονιστικών πλαισίων Με το πέρας των σεμιναρίων οι γνώσεις μπορεί να ξεχαστούν, λόγω σπάνιας εφαρμογής τους
Opportunities (Ευκαιρίες)
<ul style="list-style-type: none"> Η επέκταση των προγραμμάτων πέρα από τις εκπαιδευτικές μονάδες, εισάγει τις επιχειρήσεις στο ζήτημα της προστασίας από τους κινδύνους του διαδικτύου και μπορεί να επεκτείνει την αποτελεσματικότητα των δράσεων Ψηφιακής Πολιτειότητας Οι συνεργασίες ανάμεσα σε σχολεία και επιχειρήσεις ή κρατικούς φορείς και επιχειρήσεις, όπως επίσης η είσοδος σε πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης, βοηθά στο να φτάσει το μήνυμα των προγραμμάτων

<p>σε περισσότερους χρήστες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η ανάπτυξη στοχευμένων πόρων για συγκεκριμένες ηλικιακές ομάδες ή διάφορα δημογραφικά χαρακτηριστικά, αυξάνει τη σχετικότητα του περιεχομένου των προγραμμάτων • Οι τακτικές - συνήθως ετήσιες - εκδηλώσεις μπορούν να βοηθήσουν στην ανανέωση των γνώσεων και να καλύψουν πιο αποτελεσματικά τους νέους αναδυόμενους κινδύνους • Η συμμετοχή των γονέων στα προγράμματα, συμβάλλει στον καλύτερο έλεγχο των πληροφοριών στις οποίες τα παιδιά έχουν πρόσβαση
<p>Threats (Απειλές)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η γρήγορη ανάπτυξη της τεχνολογίας συνοδεύεται από καινούριες διαδικτυακές απειλές, οι οποίες δρουν γρηγορότερα από όσο τα προγράμματα μπορούν να ενισχύσουν τις άμυνες των συμμετεχόντων σε αυτά • Η ύπαρξη αρκετών ακόμη προγραμμάτων Ψηφιακής Πολιτειότητας, μπορεί να αποτελέσει έναν εν δυνάμει κίνδυνο μείωσης της αποτελεσματικότητας τους, μεμονωμένα • Οι ανησυχίες για την απειλή γύρω από το θέμα της ιδιωτικότητας και των προσωπικών δεδομένων, αποτελούν ένα ζήτημα που συνοδεύει τη διαρκώς αυξανόμενη χρήση των σύγχρονων τεχνολογιών αλλά ενδέχεται να εκτρέψει την προσοχή του κοινού μακριά από τους γενικούς προβληματισμούς γύρω από την Ψηφιακή Πολιτειότητα, οι οποίοι αφορούν τη βελτίωση των δεξιοτήτων των μαθητών και εκπαιδευτικών • Τα ετήσια γεγονότα μπορεί να αποτελέσουν για το κοινό, αντικείμενο χωρίς ιδιαίτερη σημασία και το μήνυμα που έχουν να περάσουν ενδέχεται να μη μεταδοθεί αποτελεσματικά

<p align="center">Ανάλυση PESTEL των προγραμμάτων Ψηφιακής Πολιτειότητας</p>
<p>Political (Πολιτικοί παράγοντες)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η υποστήριξη και χρηματοδότηση των προγραμμάτων από τις κυβερνήσεις ή άλλα όργανα, μπορεί να επηρεάσει την απήχηση και την επίδρασή τους • Οι κανονιστικές ρυθμίσεις σχετικά με την κυβερνοασφάλεια, επηρεάζει τους στόχους και το περιεχόμενο των μηνυμάτων • Η πολιτική σταθερότητα και η επιθυμία για επένδυση σε τέτοιου είδους προγράμματα εκπαίδευσης, θεωρείται κομβικής σημασίας
<p>Economic (Οικονομικοί παράγοντες)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Υπάρχουσα διαθεσιμότητα οικονομικών πόρων για διεξαγωγή εκστρατειών ευαισθητοποίησης και εκπαιδευτικό υλικό • Οι οικονομικές συνθήκες μπορούν να επηρεάσουν την επιθυμία των οργανισμών να επενδύσουν σε πρωτοβουλίες κυβερνοασφάλειας • Από τις υφιστάμενες οικονομικές συνθήκες, επηρεάζεται η επιθυμία των οργανισμών να συμμετάσχουν ή να υποστηρίξουν τις πρωτοβουλίες • Η αποτελεσματική κατεύθυνση πόρων προς πρωτοβουλίες τέτοιου είδους, επηρεάζει την αποτελεσματικότητά τους και το εύρος της απήχισής τους
<p>Sociocultural (Κοινωνικο-πολιτισμικοί παράγοντες)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Οι πολιτισμικές τάσεις προς τη διαδικτυακή συμπεριφορά και την ιδιωτικότητα, μπορούν να επηρεάσουν την αποδοχή και την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων

- Κοινωνικο-οικονομικοί παράγοντες μπορούν να επηρεάσουν την πρόσβαση σε ψηφιακούς πόρους
- Η πολιτιστική οπτική στην Ψηφιακή Πολιτειότητα επηρεάζει την προσέγγιση των πρωτοβουλιών που οργανώνονται

Technological (Τεχνολογικοί παράγοντες)

- Οι εξελίξεις στην τεχνολογία επιδρούν στο περιεχόμενο των εκστρατειών και στις μεθόδους που παρουσιάζεται στο κοινό
- Οι κυβερνο-απειλές και οι τάσεις του είδους τους, καθιστούν αναγκαίες τις αναβαθμίσεις του περιεχομένου των εκστρατειών

Environmental (Περιβαλλοντικοί παράγοντες)

- Οι περιβαλλοντικοί προβληματισμοί μπορούν εμμέσως να επηρεάσουν τη στόχευση των προγραμμάτων, δεδομένου ότι κάθε οργανισμός θέτει προτεραιότητες με διαφορετικό τρόπο

Legal (Νομικοί παράγοντες)

- Η συμμόρφωση με νομοθεσίες προστασίας δεδομένων και ιδιωτικότητας, διαμορφώνουν τις συστάσεις των προγραμμάτων
- Τα νομικά πλαίσια σχετικά με την κυβερνοασφάλεια και την ασφαλή χρήση του διαδικτύου, επιδρούν στην αποτελεσματικότητα των πρωτοβουλιών

Κεφάλαιο 5 Συμπεράσματα

5.1 Τελικά συμπεράσματα

Στη σημερινή ψηφιοποιημένη εποχή, το διαδίκτυο έχει γίνει αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας των ανθρώπων κάθε ηλικίας, προσφέροντας ασύγκριτη πρόσβαση σε πληροφορίες, επικοινωνία και διασκέδαση. Ωστόσο, πέρα από τις τεράστιες ευκαιρίες που προσφέρει το διαδίκτυο σε επίπεδο πληροφόρησης και μάθησης, συνοδεύεται από πληθώρα κινδύνων, ειδικά για εκείνες τις ομάδες ατόμων τα οποία δεν είναι επαρκώς εκπαιδευμένα στην ασφαλή και υπεύθυνη πλοήγηση του αχανούς χώρου που βρίσκεται στο διαδίκτυο. Για το λόγο αυτό σχεδιάζονται και υλοποιούνται εκστρατείες Ψηφιακής Πολιτειότητας (Digital Citizenship campaigns), χάριν στις οποίες εκπαιδεύονται τα άτομα και προάγεται η ασφαλής, ηθική και υπεύθυνη συμπεριφορά στον ψηφιακό κόσμο.

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι, αν και το διαδίκτυο αποτέλεσε κάποια στιγμή ένα τεχνολογικό επίτευγμα, αποδείχθηκε στην πορεία «*δίκοπο μαχαίρι*», δεδομένου ότι αφενός προσφέρει απεριόριστες δυνατότητες πληροφόρησης και επικοινωνίας, την ίδια στιγμή εκθέτει τους χρήστες του σε μια σειρά απειλών, συμπεριλαμβανομένων της διαδικτυακής παρενόχλησης (online harassment), του ψηφιακού εκφοβισμού (cyber bullying), της πιθανότητας κλοπής προσωπικών δεδομένων με κίνδυνο οικονομικών ή άλλου είδους ζημιών και της έκθεσης σε ακατάλληλο περιεχόμενο. Οι εκστρατείες Ψηφιακής Πολιτειότητας διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη βοήθεια που μπορεί να λάβει το κοινό, σε μια προσπάθεια κατανόησης αυτών των κινδύνων.

Οι εκστρατείες αυτές διαδίδουν σημαντικές πληροφορίες και γνώση σχετικά με διαδικτυακές απειλές, τις επιπτώσεις που τις συνοδεύουν, καθώς και μέτρα πρόληψης που μπορούν να λάβουν οι χρήστες, προκειμένου να προστατευτούν από κακόβουλες ενέργειες. Το περιεχόμενο αυτών των εκστρατειών δίνει μεγαλύτερη έμφαση στη σημασία της ανάπτυξης

κριτικής σκέψης και της ικανότητας διάκρισης του ψηφιακού περιεχομένου με το οποίο ο χρήστης έρχεται σε επαφή. Δίνεται επίσης προσοχή στην εκπαίδευση των ανθρώπων στο πώς να εντοπίζουν την παραπληροφόρηση και τις ψευδείς ειδήσεις. Έτσι, αυξάνοντας τη δημόσια ευαισθητοποίηση γύρω από αυτούς τους κινδύνους, οι εκστρατείες Ψηφιακής Πολιτειότητας ενδυναμώνουν τα άτομα ώστε να μπορούν από μόνα τους να λαμβάνουν πληροφορημένες αποφάσεις και να προσέχουν κατά τη διάρκεια της πλοήγησής τους στον ψηφιακό κόσμο.

Ο κλάδος της εκπαίδευσης μάλιστα έχει σημειώσει σημαντική εξάρτηση από εργαλεία και πλατφόρμες που σχετίζονται με το διαδίκτυο, συνεπώς θεωρείται καίριας σημασίας να εξοπλίζονται τόσο οι εκπαιδευτικοί όσο και οι μαθητές με γνώση και δεξιότητες που απαιτούνται για την ασφαλής τους συνδιαλλαγή με διαδικτυακές πηγές. Για τους μαθητές, οι εκστρατείες Ψηφιακής Πολιτειότητας προσφέρουν πόρους κατάλληλους για όλες τις ηλικίες και περιεχόμενο εκπαίδευσης υπεύθυνης διαδικτυακής συμπεριφοράς, ασφαλούς χρήσης του διαδικτύου και ψηφιακής ενημερότητας. Οι εκστρατείες αυτές, ενσταλάσσουν στοιχεία ηθικής και υπευθυνότητας στους νεαρούς χρήστες, δίνοντας έμφαση στη σημασία του σεβασμού στην επικοινωνία και στις επιπτώσεις του κυβερνο-εκφοβισμού. Διδάσκουν επίσης στους μαθητές, πώς να προστατεύουν την ιδιωτικότητά τους και τους υποστηρίζουν στην ανάπτυξη σημαντικών για το σύγχρονο διασυνδεδεμένο κόσμο, δεξιοτήτων.

Οι κυβερνήσεις με τη σειρά τους αναγνωρίζουν τη σημασία της προαγωγής των εκστρατειών Ψηφιακής Πολιτειότητας, στην προστασία των πολιτών από ψηφιακούς κινδύνους και για το λόγο αυτό διάφοροι κυβερνητικοί φορείς παρέχουν τακτικά χρηματοδότηση, επιτρέποντάς τες να φτάσουν σε ένα ευρύ κοινό, μέσα από την ανάπτυξη εκτενούς εκπαιδευτικού υλικού. Επιπροσθέτως, οι κυβερνήσεις συνεργάζονται με τον επιχειρηματικό κόσμο, με στόχο την εγκαθίδρυση προτύπων διαδικτυακής ασφάλειας και την εφαρμογή βέλτιστων πρακτικών. Οι επιχειρήσεις από την άλλη - ιδίως αυτές του τεχνολογικού κλάδου, συμπεριλαμβανομένων των πλατφορμών κοινωνικής δικτύωσης - φαίνεται να έχουν κατανοήσει την υπευθυνότητα που οφείλουν να επιδεικνύουν σχετικά με την προστασία των δεδομένων των χρηστών τους. Για το λόγο αυτό συνεργάζονται με τις κυβερνήσεις προκειμένου να εφαρμόσουν πρόσθετα χαρακτηριστικά ασφαλείας των χρηστών και σχεδιάζουν μηχανισμούς μέσα χάριν στους οποίους όχι μόνο εντοπίζονται εγκαίρως αλλά εξαλείφονται κίβλας, πολλοί κίνδυνοι στους οποίους οι χρήστες μπορούν να εκτεθούν. Επιπροσθέτως, οι εκστρατείες Ψηφιακής

Πολιτειότητας υποστηρίζονται από τις επιχειρήσεις, μέσω της προαγωγής της υπεύθυνης χρήσης των πλατφορμών κοινωνικής δικτύωσης και με τις εταιρείες να εισέρχονται ως χορηγοί σε πρωτοβουλίες που στοχεύουν στην εκπαίδευση των χρηστών.

Ως απόλυτος στόχος των εκστρατειών Ψηφιακής Πολιτειότητας, τίθεται η συμβολή ενός πιο ασφαλούς διαδικτυακού περιβάλλοντος για το σύνολο των χρηστών. Ένα πιο ασφαλές διαδίκτυο είναι επωφελές για όλους - μεμονωμένα άτομα, οικογένειες, εκπαιδευτικά ιδρύματα, επιχειρήσεις, κυβερνήσεις - και επιτυγχάνεται χάριν σε μια σειρά βημάτων. Αυτά περιλαμβάνουν αναμφίβολα, την ενδυνάμωση των χρηστών, ενέργειες μείωσης της ψηφιακής παρενόχλησης και του κυβερνο-εκφοβισμού, δράσεις προστασίας της ιδιωτικότητας, προώθηση της γνώσης διαχείρισης των μέσων ενασχόλησης με το διαδίκτυο, την υποστήριξη των ασφαλών διαδικτυακών κοινοτήτων, την ενδυνάμωση της ψηφιακής ανθεκτικότητας έναντι κινδύνων και τη συμμετοχή των γονέων.

Ερχόμενος λοιπόν κάποιος στα αποτελέσματα της παρούσας εργασίας, αξίζει αρχικά να σημειωθεί ότι στόχος της ήταν να εντοπιστούν εκστρατείες Ψηφιακής Πολιτειότητας που σημειώνουν διεθνή απήχηση και έχουν υιοθετηθεί από διάφορα κράτη, ενώ η αποτελεσματικότητά τους έχει αποδεδειγμένα καταγραφεί. Μερικές λοιπόν από τις πλέον γνωστές εκστρατείες που εντοπίστηκαν, ήταν οι “*Stop. Think. Connect.*”, “*Safer Internet Day (SID)*”, “*Digital Citizen Initiative (DCI)*”, “*Better Internet for Kids (BIK+)*”, καθώς και η ελληνική εκδοχή του ευρωπαϊκού προγράμματος “*Σχέδιο Δράσης για την Ψηφιακή Εκπαίδευση*”. Οι εκστρατείες αυτές διαπιστώθηκε πως δε διαφέρουν σημαντικά στο σκοπό και το περιεχόμενό τους, ενώ οι πληθυσμοί-στόχος που θέτουν, περιλαμβάνουν κατά κύριο λόγο τους εφήβους και τους εκπαιδευτικούς.

Όπως διαπιστώθηκε μέσα από τη βιβλιογραφική διερεύνηση που έλαβε χώρα, οι εκστρατείες Ψηφιακής Πολιτειότητας αποσκοπούν πρωτίστως στην αύξηση των επιπέδων ευαισθητοποίησης γύρω από τους ενδεχόμενους κινδύνους που ελλοχεύει η χρήση του διαδικτύου και σε δεύτερο χρόνο επιδιώκουν τη βελτίωση των γνώσεων σχετικά με την αναγνώριση και αντιμετώπισή τους. Επιπροσθέτως, στα πλαίσια της προσπάθειας μείωσης προσβλητικών συμπεριφορών και καθιέρωσης μιας περισσότερο ηθικής αξιοποίησης του διαδικτύου, δίνεται η δυνατότητα στους χρήστες να αναφέρουν περιστατικά παρενόχλησης (harassment) και εκφοβισμού (bullying) μέσα από εργαλεία που διατίθενται στο διαδίκτυο.

Τέλος, η βελτίωση του γνωστικού επιπέδου σχετικά με την ασφαλή πλοήγηση στο διαδίκτυο και τα μέσα αποσόβησης των κινδύνων, αποτελεί επίσης ένα αναπόσπαστο μέρος των εκστρατειών Ψηφιακής Πολιτειότητας.

Το περιεχόμενό τους επίσης, δε διαφέρει σημαντικά. Πιο συγκεκριμένα, σχεδιάζονται και εφαρμόζονται εργαλεία παροχής συμβουλών, ενώ παρουσιάζονται βέλτιστες πρακτικές για την αντιμετώπιση σοβαρών κινδύνων. Σημαντικό σκέλος των εκστρατειών, αποτελούν τα διαδικτυακά σεμινάρια με ζητήματα γύρω από την κυβερνο-ασφάλεια, η επισήμανση της σημασίας της ανάπτυξης κριτικής σκέψης, η δημιουργία ψηφιακών βιβλιοθηκών και διαδραστικών εργαλείων, η καθοδήγηση προς τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς, σχετικά με τη διαχείριση κινδύνων του διαδικτύου ή ακόμη και η δημιουργία τηλεφωνικής γραμμής για την άμεση αναφορά περιστατικών απρεπούς συμπεριφοράς. Όλα τα παραπάνω μπορεί να μη συναντιούνται στο σύνολο των εκστρατειών, ωστόσο κάθε μια παρέχει τα δικά τους εργαλεία για την ευαισθητοποίηση και βελτίωση του γνωστικού επιπέδου των συμμετεχόντων. Τέλος, αυτό ακριβώς το σύνολο των συμμετεχόντων, περιλαμβάνει μεν τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς (κατά κύριο λόγο), ωστόσο στις περισσότερες εκστρατείες φαίνεται πως επιδιώκεται επίσης η συμμετοχή των γονέων και του επιχειρηματικού κλάδου, ενώ ορισμένες εκστρατείες φαίνονται πολύ πιο διευρυμένες, αφού επιδιώκουν την επιμόρφωση των δημοσίων οργανισμών και την υποστήριξη παρόχων διαδικτυακών υπηρεσιών.

Τα αποτελέσματα αυτών των εκστρατειών φαίνεται πως μόνο θετικά είναι, αν και από την ανάλυση που έλαβε χώρα στην προηγούμενη ενότητα, φαίνεται πως η διενέργειά τους συνοδεύεται από ορισμένες απειλές, όπως για παράδειγμα το ενδεχόμενο να μη δίνεται η δέουσα προσοχή από το κοινό, εξαιτίας της σπανιότητας διεξαγωγής των εκστρατειών αυτών, με συνέπεια να κινδυνεύει να περιοριστεί και η αποτελεσματικότητά τους. Όπως φαίνεται όμως, οι εκστρατείες έχουν οδηγήσει σε αυξημένα επίπεδα ενημερότητας από την πλευρά του κοινού και φαίνεται να έχουν επιτύχει αυξημένη επίγνωση των κινδύνων, καθώς και της ανάληψης μέτρων προστασίας από αυτούς.

Σημαντικό σκέλος αυτών των εκστρατειών - το οποίο ίσως θα πρέπει να επισημαίνει όποιος καταπιάνεται με το ζήτημα - είναι η σύναψη συνεργασιών μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, με συμμετοχή και μη-κερδοσκοπικών οργανισμών. Οι εταιρείες, επίσης εκπαιδεύονται μέσα από κατάλληλα σχεδιασμένο υλικό που παρέχουν οι οργανισμοί υλοποίησης

των εκστρατειών Ψηφιακής Πολιτειότητας και δεν προάγουν απλά την κυβερνο-ασφάλεια αλλά την υπερασπίζονται και τίθενται χορηγοί των δράσεών τους, βοηθώντας τα μηνύματά της να φτάνουν σε μεγαλύτερη μερίδα κοινού. Έχουν υπάρξει μάλιστα εκστρατείες, οι οποίες υιοθετήθηκαν από δεκάδες κράτη ανά τον κόσμο, ευαισθητοποίησαν εκατομμύρια πολίτες και οδήγησαν μέχρι και σε αλλαγές των πολιτικών ασφαλείας στο διαδίκτυο, δημιουργώντας πράγματι ένα ασφαλέστερο περιβάλλον για τους νεαρούς - κυρίως - χρήστες, αφού προήγαγαν την αναφορά των περιστατικών εκφοβισμού και παρενόχλησης, οδηγώντας στη μείωσή τους.

Εν κατακλείδι, οι εκστρατείες Ψηφιακής Πολιτειότητας χαρακτηρίζονται από αυξημένη σημαντικότητα για την επίτευξη ενός κοινού με επαρκείς γνώσεις στο σκέλος της ασφαλούς χρήσης του διαδικτύου. Αποτελούν πρωτοβουλίες που διεξάγονται ανά τακτά χρονικά διαστήματα και στοχεύουν κυρίως τον ευαίσθητο πληθυσμό των νεαρών ατόμων, τα οποία πλέον έχουν εξασφαλίσει σχεδόν ανεμπόδιστη πρόσβαση στο διαδίκτυο, κινδυνεύοντας να έρθουν σε επαφή με ανάρμοστο περιεχόμενο ή να εκτεθούν σε υποκλοπή προσωπικών στοιχείων. Η συμμετοχή ιδιωτών, μη-κερδοσκοπικών οργανισμών και δημοσίων φορέων, διασφαλίζει την απήγηση των δράσεων κάθε εκστρατείας και μπορεί μελλοντικά να δημιουργήσει ένα καθολικά ασφαλές περιβάλλον εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας.

Βιβλιογραφία

Agosto, D.E. & Abbas, J. (2017). Don't be dumb - that's the rule I try to live by: A closer look at older teens' online privacy and safety attitudes. *New Media & Society*, 19 (3): 347-365.

Baert, P. & da Silva, F.C. (2010). *Social Theory in the twentieth century and beyond*. Cambridge: Polity Press.

Bellamy, R. (2008). *Citizenship: A very short introduction*. New York, NY: Oxford University Press.

Bezuidenhout, L.M., Leonelli, S., Kelly, A.H. & Rappert, B. (2017). Beyond the digital divide: Towards a situated approach to open data. *Science & Public Policy*, 44 (4): 464-475. DOI: 10.1093/scipol/scw036

Bourn, D. (2014). *Global citizenship & Youth Participation in Europe* (Project Number: 2014-1-UK01-KA200-001841). Dublin: Education Research Centre, UCL-IOE & European Commission.

Božilović, J. (2012). The global city and changes in the concept of Citizenship. *FACTA UNIVERSITATIS, Series: Philosophy, Sociology, Psychology & History*, 11 (1): 103-114.

Coleman, S. & Blumler, J.G. (2009). *The internet and democratic citizenship: Theory, practice and policy*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Common Sense Media (2020). Digital Citizenship Curriculum. Available at: <https://www.commonsense.org/sites/default/files/pdf/2020-09/2020-digitalcitizenshipcurriculum-overview-final-release.pdf> (Access: July 01, 2023).

Davies, I., Sundaram, V., Hampden-Thompson, G., Tsouroufli, M., Bramley, G., Breslin, T. & Thorpe, T. (2014). *Creating Citizenship Communities: Education, young people and the role of schools*. London, UK: Palgrave Macmillan.

DHS - Department of Homeland Security (2009). *Stop. Think. Connect. National cybersecurity awareness campaign*. Available at: <https://www.dhs.gov/xlibrary/assets/stop-think-connect-campaign-fact-sheet.pdf> (Access: July 06, 2023).

Drakopoulou, S., Grossman, W. & Moore, P.V. (2016). The campaign for digital citizenship. *Soundings: An Interdisciplinary Journal*, 62 (62): 107-120. DOI: 10.3898/136266216818497785

Dubow, T. (2017). *Civic engagement: How can digital technologies underpin citizen-powered democracy*. Cambridge, UK: RAND Co.

European Commission (2023). *A European strategy for a better internet for kids (BIK+)*. Available at: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/strategy-better-internet-kids> (Access: July 12, 2023).

European Commission (2023). *A European strategy for a better internet for kids (BIK+)*. Available at: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/strategy-better-internet-kids> (Access: July 12, 2023).

European Commission (2023). *Safer Internet Day 2023 - Together for a better internet*. Available at: https://hadea.ec.europa.eu/news/safer-internet-day-2023-together-better-internet-2023-02-07_en (Access: July 09, 2023).

European Parliament (2007). *The Treaty of Lisbon*. Available at: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/5/the-treaty-of-lisbon> (Access: June 28, 2023).

European Schoolnet (2017). *Better Internet for Kids*. Available at: <http://www.eun.org/el/projects/detail?articleId=674425> (Access: July 14, 2023).

European Schoolnet (2017). *Better Internet for Kids*. Available at: <http://www.eun.org/el/projects/detail?articleId=674425> (Access: July 14, 2023).

Fenwick, T. & Edwards, R. (2016). Exploring the impact of digital technologies on professional responsibilities and education. *European Educational Research Journal*, 15 (1): 117-131. DOI: 10.1177/1474904115608387

Fenwick, T. & Edwards, R. (2016). Exploring the impact of digital technologies on professional responsibilities and education. *European Educational Research Journal*, 15 (1): 117-131. DOI: 10.1177/1474904115608387

Finch, N. (2016). *Framing internet safety: The governance of youth online*. Cambridge, MA: The MIT Press.

Government of Canada (2023). *Digital Citizen Initiative - Online disinformation and other online harms and threats*. Available at: <https://www.canada.ca/en/canadian-heritage/services/online-disinformation.html> (Access: July 10, 2023).

Goyal, S. (2023). *Safer Internet Day 2023: Date, theme, history, significance, key facts & more*. Available at: <https://www.jagranjosh.com/general-knowledge/safer-internet-day-1644253030-1> (Access: July 08, 2023).

Hintz, A., Dencik, L. & Wahl-Jorgensen, K. (2019). *Digital citizenship in a datafied society*. Cambridge, UK: Polity Press.

Hobbs, R. & Jensen, A.P. (2009). The past, present, and future of Media Literacy Education. *Journal of Media Literacy Education*, 1 (2009): 1-11.

Isin, E.F. & Ruppert, E.S. (2020). *Being digital citizens* (2nd edn). London, UK: Rowman & Littlefield Publishing Group. Tan, K.-C. (2017). Cosmopolitan citizenship (In: A. Shachar, R. Baubock, I. Bloemraad & M. Vink, *The Oxford handbook of citizenship*). Oxford, MA: Oxford University Press.

Isin, E.F. (2020). *Being digital citizens*. London, UK: Rowman & Littlefield Publishing Group, p.17.

James, C., Weinstein, E. & Mendoza, K. (2021). Teaching digital citizens in today's world: Research and insights behind the Common-Sense K–12 Digital Citizenship Curriculum (Version 2). San Francisco, CA: Common Sense Media.

Keating, A. (2014). *Education for citizenship in Europe: European policies, national adaptations and young people's attitudes*. Hampshire, UK: Palgrave Macmillan.

Kivisto, P. & Faist, T. (2007). *Citizenship: Discourse, theory and transnational prospects*. Malden, MA: Blackwell Publishing.

Maas, W. (2014). The Origins, evolution, and political objectives of EU citizenship. *German Law Journal*, 15 (5): 800. DOI: 10.1017/S2071832200019155

Marshall, T.H. (1950). *Citizenship and social class*. London, UK: Cambridge University Press.

Marshall, T.H. (1987). The problem stated with the assistance of Alfred Marshall (In: T.H. Marshall & T. Bottomore, *Citizenship and Social Class*). London: Pluto Perspectives, pp.13-51.

Moore, R., Vitale, D. & Stawinoga, N. (2018). *The Digital Divide and Educational Equity*. Available at: <https://www.act.org/content/dam/act/unsecured/documents/R1698-digital-divide-2018-08.pdf> (Access: July 04, 2023).

Mossberger, K., Tolbert, C.J. & McNeal, R.S. (2008). *Digital citizenship: The internet, society, and participation*. Cambridge, UK: MIT Press.

OECD - Organization for Economic Cooperation & Development (2014). *Recommendation of the Council on Digital Government Strategies*. Paris: OECD.

Ohler, J.B. (2010). *Digital community, digital citizen*. Thousand Oaks, CA: Sage Ltd.

Paul, C.M., Spires, H. & Kerkhoff, S. (2017). Digital literacy for the 21st century (In: *Encyclopedia of Information Science & Technology*, pp.2235-2242). London, UK: Publisher: IGI-Global. DOI: 10.4018/978-1-5225-7659-4.ch002

Ribble, M. & Bailey, G. (2011). *Digital Citizenship in Schools* (Chapter 2). New York, NY: International Society for Technology in Education.

Ribble, M. & Gerald, B. (2007). *Digital Citizenship in Schools*. Washington DC: International Society of Technology in Education, p.157.

Schiffauer, W. (2006). Enemies within the gates: The debate about the citizenship of Muslims in Germany (In: T. Modood, R. Zapata-Barrero & A. Triandafyllidou, *Multiculturalism, Muslims and Citizenship*). London, UK: Routledge.

Searson, M., Hancock, M., Soheil, N. & Shepherd, G. (2015). Digital citizenship within global contexts. *Education & Information Technologies*, 20 (4): 729-741. DOI: 10.1007/s10639-015-9426-0

Svensson, J. (2011). Theorizing citizenship in late modern ICT societies. *tripleC*, 9 (2): 277-288.

Turner, B. (2009). T.H. Marshall, social rights and English national identity. *Citizenship Studies*, 13 (1): 65-73.

UNESCO (2015). *Global citizenship education: Topics and learning*. Paris: UNESCO.

Voorveld, H.A.M., van Noort, G., Muntinga, D.G. & Bronner, F. (2018). Engagement with social media and Social Media Advertising: The differentiating role of platform type. *Journal of Advertising*, 47 (1): 38-54. DOI: 10.1080/00913367.2017.1405754

Weinberg, J. & Flinders, M. (2018). Learning for democracy: The politics and practice of citizenship education. *British Educational Research Journal*, 44 (4): 573-592.

Δέσπη, Ο. & Κόρδα, Μ. (2016). Η θέση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στην εκπαίδευση. Προτάσεις για την ένταξή τους στα Αναλυτικά Προγράμματα και τα σχολικά εγχειρίδια (Στο: Σ. Γρόσδος, *Προγράμματα Σπουδών - Σχολικά εγχειρίδια από το παρελθόν στο παρόν και το μέλλον*). Αθήνα: PIERCE - Αμερικανικό Κολλέγιο Ελλάδος.

Καλογιάννης, Δ. (2013). Η ιδιότητα του πολίτη από την αρχαιότητα έως τη σύγχρονη ευρωπαϊκή εκδοχή της: Ιστορική εξέλιξη, χωροχρονικές εκφάνσεις και συνοδευτικές αξίες. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 41: 140-164.

Μαρινάκη, Μ. (2015). Ψηφιακή Πολιτειότητα και Εκπαίδευση. Η ιδιότητα του πολίτη σήμερα: Εννοιολογήσεις και προβληματισμοί (*Πρακτικά 8^{ου} Συνεδρίου για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση "Καινοτομία και Έρευνα"*). 07-08 Νοε 2015, Αθήνα, Ελλάδα.

Οικονομίδης, Β. & Ελευθεράκης, Θ. (2009). *Εκπαίδευση, Δημοκρατία και Ανθρώπινα Δικαιώματα*. Αθήνα: Εκδόσεις Ατραπός.